

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER

UNIVERZA NA PRIMORSKEM
UNIVERSITÀ DEL LITORALE
FAKULTETA ZA MANAGEMENT KOPER
FACOLTÀ DI MANAGEMENT DI CAPODISTRIA

Datum: 11-06-2008

Sektor	Številka	Priloge	Vredn.
PE	3781/2008	DIPLOMA	

Diplomska naloga

**GLOBALIZACIJSKI PROCESI IN
DRUŽBENE POSLEDICE**

Helena Kompara

Koper, 2008

Mentor: doc. dr. Tonči Ante Kuzmanić

POVZETEK

V dani teoretični diplomski nalogi je predstavljeno in analizirano delovanje procesa globalizacije na ekonomskem in predvsem na družbenem področju. Spremembe svetovnega finančnega sistema vplivajo na ekonomijo posamezne države, ki povzroči neposreden odziv družbe. Pod vplivom globalizacijskega procesa in njegovih zakonitosti prihaja do oblikovanja globalne družbe. Svetovne ekonomske krize so temelj velikih družbenih sprememb, značilne za razvite države in tretji svet. Radikalne spremembe so povezane s pojavom nepravilnosti v mednarodnem poslovanju, kriminala in neokolonializma v nerazvitih državah. Mednarodni instituciji MDS in Svetovna banka sta odgovorni za pomoč državam v razvoju pri odpravi gospodarske nerazvitosti in izkoriščanja s strani razvitih držav. Proces odpravljanja disfunkcij globalizacije je dolgotrajen in na izhodiščni točki, kar sproži odziv antiglobalistov, ki zahtevajo bolj demokratično globalizacijo. Končno spoznanje je, da je globalizacija, tako kot razvoj neizogibna tudi zaradi močnih političnih in ekonomskih vplivov v ozadju.

Ključne besede: globalizacija, svetovni finančni sistem, MDS in Svetovna banka, ekonomska tranzicija, multinacionalne korporacije, tretji svet, kriminal, antiglobalizacija

SUMMARY

In given teoretical degree thesis, there is introduced and analized the activity of the globalization process and its influences in economic and social area. The world financial system changes affect an economy of single country, which cause an indirect social response. The global society is made by the influence of the globalization process and its laws. Great social changes are based on the world economic crisis and they are significant for developed countries and for the Third World. Radical changes are connected with phenomom of discontents in international business, criminal and neocolonialism in the poorest countries. The international institutions IMF and the World Bank are responsible in helping developing countries and helping them to send away economic underdevelopment and abolish the exploitation by developed countries. The lasting process of abolishment of the discontents of globalization is already on the starting position and the consequence is an antiglobal response with request of more democratic globalization. The final conclusion is that the globalization, like development is not inevitable – even though there are strong political and economic forces behind it.

Key words: globalization, world financial system, IMF and World Bank, economic tranzition, multinational corporations, Third world, criminality, antiglobalization

UDK: 339:316(043.2)

VSEBINA

1	Uvod	1
1.1	Odprta pot globalizaciji	1
1.2	Liberalizem in neoliberalizem	3
1.3	Svobodni trg	4
2	Globalizacija in mednarodna trgovina	7
2.1	Odpravljanje nepravilnosti mednarodne trgovine	9
2.1.1	<i>Multinacionalne korporacije in njihov socialni pomen</i>	10
2.1.2	<i>Nezaposlenost in plače</i>	11
2.2	Varstvo intelektualne lastnine	11
2.3	Nedovoljena mednarodna trgovina in korupcija	12
2.4	Davčne oaze	13
3	Globalizacija v svetu	15
3.1	Ekonomska tranzicija 20. stoletja	15
3.2	Finančna kriza in vloga ZDA	17
3.3	Ozadja azijske recesije in argentinske krize	19
3.3.1	<i>Azijska kriza</i>	19
3.3.2	<i>Argentinska kriza</i>	20
3.3.3	<i>Socialni in politični nemiri</i>	21
4	Družbene posledice globalizacije	23
4.1	Tretji svet	23
4.2	Kolonializem – vzrok današnje nedohranjenosti	2
4.3	Globalizacija družbene reprodukcije	5
4.4	Transnacionalni kriminal	6
4.5	Vloga komunikacijsko-informacijske tehnologije in farmacevtska industrija	7
4.5.1	<i>Globalni varnostni izziv informacijsko-komunikacijske tehnologije</i>	7
4.5.2	<i>Obrambna industrija</i>	8
4.5.3	<i>Zdravje v rokah farmacevtske industrije</i>	9
4.5.4	<i>Sistem mednarodne pomoči</i>	11
4.6	Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad	12

5 Druge oblike družbenih posledic globalizacije	16
5.1 Antiglobalizacija	16
5.2 Energetska prihodnost in iskanje alternativnih virov energije	17
5.3 Demokracija v obdobju globalizacije.....	18
5.4 Možnosti za bolj človeško globalizacijo	21
6 Sklep.....	22
Literatura in viri.....	49

Seznam kratic in okrajšav

EGS	Evropska gospodarska skupnost
EU	Evropska unija
GATT	Splošni sporazum o carinah in trgovanju (General Agreement on Tariffs and Trade)
G8	Najpomembnejše razvite države
IEA	Mednarodna agencija za energijo (International Energy Agency)
ILO	Mednarodna organizacija dela (International Labour Organization)
MDS	Mednarodni denarni sklad
(IMF	International Monetary Fond)
OECD	Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (Organization of Economic Cooperation and Development)
STO	Svetovna trgovinska organizacija
(WTO	World Trade Organization)
TRIMs	Sporazum o trgovinskih ukrepih (Agreement on Trade-related Investment Measures)
TRIPs	Sporazum o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine (Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights)
ZN	Združeni narodi

1 Uvod

1.1 Odprta pot globalizaciji

Globalizacija je sodoben pojav, ki teži k ustvarjanju enotnega gospodarskega prostora. Je trenutni model globalne ureditve, ki ga lahko imenujemo svetovna ekonomija.

»V delavnici neke tovarne v kitajskem mestu Guangzhou za eno izmed nekaj deset metrov dolgih miz sedi okoli 60 delavcev.« (Nemec 2007, 1) Do tu gre za opis normalnega vsakdanjega delovnega procesa, vendar ko dodamo, da je povprečna starost delavcev 9 let in da v neznosnem hrupu in obkroženi s hlapi lepil delajo po 12 ur na dan, se pogled bistveno spremeni: ekonomski problem lastnikov tovarn, ki iščejo cenejšo delovno silo, ni več samo podjetniška strategija, ampak globalno družbeno vprašanje novega obdobja sužnjelastniških razmerij. V ospredju je izkoriščanje otrok in žensk, dejstvo pa je, da nad tem oblasti nimajo nadzora, saj gre za sodobno dobičkonosno krajo intelektualne lastnine, ki se realizira znotraj industrije ponaredkov svetovno znanih blagovnih znamk. Ob branju dvomesečnika *Gloss* nas avtorica seznanja s celo vrsto ponaredkov, ki se pričejo pri torbica in posežejo celo v zdravje ljudi, saj je tržišče ponaredkov ogromno; v njem najdemo nevarne igrače, pomanjkljive avtomobilske dele in zdravila. Sporočilo članka je zelo neposredno, in ker lovljenje ponaredkov ni največji izziv, je nakup prepuščen populaciji kupcev, ki odločajo o končni usodi ponarejenih izdelkov. Čeprav v tej diplomski nalogi ne bo pisanja o ponarejevalski industriji, je smiselno uporabiti praktičen primer iz vsakdanjega življenja, ki je prvi korak h kritičnemu branju ekonomske globalizacije in amoralne globalne družbe.

Dolg življenjski cikel globalizacije ima začetek v politiki skupine držav. Ekonomska politika je tista, ki v veliki meri odloča in sprejema ali zavrača določene ukrepe. Spremembe znotraj mednarodnega ekonomskega okolja posamezno državo privedejo do sprejetja novih pravil iger, ki se jim mora podrediti. Nesposobnost prilagajanja novim ekonomskim razmeram državo potisne v zaprto in zaostalo gospodarstvo. Danes govorimo o globalni družbi, saj se je proces, ki se je pričel na ekonomskem, v kratkem času prenesel na družbeno področje. Ekonomske posledice so za družbo v večini primerov negativne. Eksperimentiranje s političnimi ukrepi se izvaja

na družbi, ki se odziva in zahteva izboljšanje. Če je nekaterim razvijajočim se državam globalizacija prinesla gospodarsko rast, je kljub temu vse ostale družbene pojave potisnila v tesno situacijo in nekateri posamezniki so zablode izkoristili v svoj prid. Naj omenim dve skrajnosti, ki ne spadata na ekonomsko področje: prva so težave okolja, druga pa kriminalne organizacije.

Zanimajo me predvsem spremembe znotraj svetovnega gospodarskega področja in vpliv globalizacijskih procesov na novonastajajočo družbo. Razlaga in obravnava globalizacijskih tokov sta v celoti odraz relativističnega pristopa. Raziskava vključuje izključno sekundarne podatke in temelji na analizi družboslovne in ekonomske literature. Kritična presoja teoretskih sistemov vključuje tudi opis sprejetih ekonomskih ukrepov in je podkrepljena z gospodarskimi kazalci.

V posameznem poglavju se večkrat pojavlja ameriški gospodarski prostor. Posredni vplivi ZDA so dokaz obveznosti njihovega sodelovanja v mednarodnih dogovorih in dejstva, da predstavljajo vodilno gospodarsko silo. Vendar so jim po drugi strani pripisane nepopravljive napake in zahteva po neodvisnosti, zaradi katere ne spoštujejo tistih zakonov, ki veljajo za ostale države in ki jih določa vizija globalne odprte družbe. Vključevanje svobodnega trga in liberalizma je uporabno predvsem zaradi dojemanja njunega delovanja in ujemanja z globalizacijskimi procesi, saj predstavljata rodovitna tla za enoten gospodarski prostor ter soodvisnosti znotraj posameznih gospodarstev. V ospredju obravnave ostajata netransparentnost delovanja svetovnih institucij in nestabilnost globalne ekonomije, demokracija in preobrazba družbe pa sta izhodišče razvoja držav v nerazvitem svetu. Obzorja industrializacije nerazvitih držav so vedno bolj nejasna. Odprava dolga državam v razvoju je vse manj obravnavana problematika mednarodnih zasedanj, medtem ko se novi družbeni red spopada z oblikami organiziranega kriminala, ki ga nemočna država ne more ukrotiti. Migracije, verske napetosti in kulturni konflikti so le nekatere izmed številnih družbenih posledic globalizacije. Globalizacijo s tega vidika lahko opredelimo kot obsežen vrtinec, ki pri svojem delovanju doseže vse, od mednarodne politike in ekonomije do delovnega mesta posameznika. »Idealistični končni rezultat globalizacije bi predstavljala brezrazredna družba brez razlik in z enakimi možnostmi dostojnega življenja. Vendar pa je ta proces poln disfunkcij in stranskih produktov.« (Stiglitz 2002, 3–22)

1.2 Liberalizem in neoliberalizem

Razhajanja med klasičnim liberalizmom in industrijskim kapitalizmom v modernizaciji držav so posebej izražena v fazi določanja vrednosti svobode, ki jo zagovarjajo liberalci, in v pomenu ekonomskega razvoja, ki ga terja modernizacija. Pomembni smernici liberalizma, kot sta povečevanje bogastva in nadzor nad politično oblastjo, bistveno spremenita svojo podobo, ko omenimo sovjetski model industrializacije. Prepričanje o uspešnem delovanju centralizirane politične oblasti se je soočilo z realnostjo resnih strukturnih problemov, katerih posledice so vidne še danes. Za liberalizacijo je nedvomno značilna odvisnost gospodarskega sistema od izobražene delovne sile, saj je ta pomemben element industrializacije. Uspešna industrializacija je v večini odvisna od rasti znanstvenih spoznanj, ki sprostijo politično vladavino. Spretno povezovanje avtoritarnega kapitalizma in liberalizma, ki ga v svojem obdobju uporabijo Cesarska Nemčija, Japonska ter Francova Španija, je dokaz o nezdržljivosti racionalnega z dinamičnim. Moore v svojem delu *Social Origins of Dictatorship and Democracy* take oblasti primerja s podobami viktorijanskih hiš, kjer se sodobnost meša s tradicionalnostjo. Poleg tega je treba omeniti, da pritiski na državno oblast ne vodijo vedno k ekonomski rasti in da je gospodarska uspešnost odvisna tudi od krepitve socialne infrastrukture. Liberalizem zagovarja privatizacijo produkcijskih sredstev, liberalizacijo in podrejanje logiki trga, makroekonomsko stabilnost, redukcijo vloge države v smislu zmanjšanja regulative, ki okrepi trg in reducira socialno vlogo.

Jedro intelektualnih temeljev liberalizma so omejitve, ki naj veljajo tudi za oblast večine, demokracija pa po drugi strani zagovarja, da edino omejitev državni oblasti postavlja mnenje večine.

Liberalizem se splošno deli na politični in gospodarski liberalizem. Politični liberalizem je politična teorija z načelom demokratičnosti in z njim povezana radikalnost, ekonomsko ideologijo liberalizma pa lahko z eno besedo imenujemo kapitalizem. Svobodno ekonomsko upravljanje je lahko usmerjeno k uveljavljanju človekovih pravic, kar predstavlja podlago učinkovitosti, in ga zato imenujemo pozitivni liberalizem. Zapostavljanje pomembnosti človekovih pravic in smeri za uveljavljanje tržne družbe je cilj utopičnega liberalizma, za katerega se predvideva, da lahko dolgoročno demokratičnost nadomesti s totalitarizmom. V 19. stoletju ne moremo

potrditi razcveta ekonomskega liberalizma, ampak pomen kapitalizma, ki uporablja tudi liberalne ideje. Protekcionizem občasno nadomeščajo svobodne menjave med državami, tako da liberalizem, ki določa novo razmerje med posameznikom in avtoriteto ter načeli koristnosti in enakosti moderne družbe, ostaja le teoretska iluzija.

1.3 Svobodni trg

Nova podoba tržišča temelji na usklajevanju brez prisile. Svobodna menjava je izražena z zasebno podjetniško menjalno ekonomijo, ki jo z ekonomskim pojmom imenujemo kompetitivni kapitalizem. Svoboda predstavlja zaščito tako za potrošnika kot tudi za prodajalca, medtem ko je pri monopolu svoboda omejena. Ker monopol ne dopušča kompenzacije, je potrošnik v neugodnem položaju. Tržno spodbujanje različnosti in omejen poseg oblasti predstavljata ravnotežje, ki ga zagotavljajo finančna sredstva.

Skozi proces evolucije pomen besede trgovina ostaja vedno enak, spreminjajo se le načini trgovanja, saj so ti v prvotnih oblikah, ki jih lahko opazimo v antičnih ekonomskih dejavnostih, vedno povezani z družbeno priznanimi institucijami in statusi. Različna pojmovanja trgovine, ki so nihala med družbenim in ekonomičnim, so v 18. stoletju dobila novo podobo. Renesančne trgovinske dejavnosti so bile potemtakem usmerjene k avtonomizaciji trgovine, vendar neizogibno je dejstvo, da je ekonomska ideologija obstajala že pred trgovinsko družbo. S Smithom se pojavijo nova pojmovanja mehanizmov trga, in kar je najpomembnejše, družba ni več le politična ali sociološka, ampak je v prvi vrsti tržna. Trg je tako skupek svobodnega dela in pravičnosti, kar je v neskladju z monopolom, ki predstavlja nevarnost za celotno družbeno blaginjo. Povezovanje posameznika in njegove lastnine v tržno gospodarstvo je jedro liberalne ideologije. Splošna privatizacija ozemlja je izhodišče homogenega gospodarskega prostora.

Liberalno dojemanje trga trdi, da trg deluje najbolje, če je prepuščen prostemu delovanju. Vsako vmešavanje v tržni mehanizem pomeni odstopanje od optimalne alokacije virov in s tem zniževanje stopnje dobička. Trg naj bi se uravnaval po naravni poti. Globalni *laissez-faire* se uvede z dejanjem politične moči, podobno kot protekcionizem. Neoliberalci prikazujejo svobodni trg kot nekaj objektivno delujočega in

neodvisnega od volje ljudi. Svobodni trg naj bi zahteval tudi vedno večjo konkurenčnost gospodarstva.

Izraz samoregulativni tržni mehanizem, ki ga lahko zasledimo v ekonomski literaturi, je skupek samodejnega uravnavanja ponudbe in povpraševanja. Izhodiščna predstava trga potencialnih kupcev v menjalnem razmerju je danes v svetu temelj ekonomskega prepada med razvitimi in nerazvitimi državami, saj nesposobnost plačila privede do neizpolnjevanja funkcije potrošnje in s tem do izključitve s trga.

V sovjetskem modelu organizacije družbe so po 2. svetovni vojni gospodarstvo prevzele vzhodnoevropske države. Po komunističnem modelu so se zgledevale tudi številne države v razvoju. Z razvojem so se občasno pojavili pritiski po spremembah zasnove modela v smeri demokratizacije in liberalizacije, usmerjeni predvsem v gospodarstvo. Težnje po razvijanju tržnega gospodarstva, avtonomiji podjetij in manjši vlogi držav so ostale v ozadju socialističnega in centralističnega modela. Ta model se je pokazal kot zelo odporen proti vsem zahtevam po prilagajanju novim okoliščinam kljub notranjim protislovjem, skromnim gospodarskim dosežkom, nemotiviranosti delavskih množic in zaostajanju razvoja sodobne tehnologije. Posledica je bila omejevanje demokratizacije. Obdobje povezujemo z razvojem modela realnega socializma v Vzhodni Evropi. Vsa družbena dogajanja so bila pod nadzorom, poglobljena pomanjkljivost realnega socializma pa je bila razvijanje sistema, znotraj katerega je deloval monopol državne lastnine. Ob koncu devetdesetih let prejšnjega stoletja je v nekdanjih državah realnega socializma razpadel sistem. Prehod v tržno gospodarstvo je bil neposreden, vendar pot ni bila preprosta. Primanjkovalo je podjetniških znanj, razpoložljivega kapitala in državne regulative, ki bi z zakoni spodbujala razvoj trga. S približevanjem standardom poslovanja v razvitih evropskih gospodarstvih se je srečalo tudi slovensko gospodarstvo. Preko preoblikovanja lastninske strukture, vzpostavitve makroekonomskega ravnotežja in razvoja konkurence se je slovensko gospodarstvo odprlo svetovnemu trgu.

V primerjavi uspešnosti kapitalističnega in socialističnega sistema so družboslovni misleci razvili tezo o konvergenci. Teza predpostavlja, da oba sistema kažeta tendenco po medsebojnem zbliževanju in se v perspektivi zlijeta v nov tržnoplanski sistem, čeprav to v prvi vrsti velja za socializem, ki se je zaradi neuspeha preoblikoval v kapitalistični sistem.

2 Globalizacija in mednarodna trgovina

Sodobno gospodarstvo je danes odprto gospodarstvo, ki temelji na produktih in storitvah, namenjenih izvozu. Skupek mednarodnih ekonomskih odnosov s trgovino in doseganje učinkovite konkurenčne ravni sta postavki svetovnega globalnega gospodarstva.

Globalizacija je jasna in neizogibna. S Friedmanovimi besedami »zlata prisilni jopič« in »zlata kletka, iz katere ni izhoda« (1999, 18). Vsaka posamezna država se sama odloča, ali se bo pridružila globalnim tokovom ali pa bo postala zaprto gospodarstvo. Globalizacija je prikazana kot tisti okvir, ki vse bolj določa parametre političnega in gospodarskega delovanja znotraj modernega kapitalizma. Današnja globalizacija je pravzaprav končni izid zgodovinsko in družbeno specifičnih pogojev. S podjetniškega vidika tranzicija predstavlja proces prestrukturiranja za doseganje ciljev. V neoliberalnem obdobju so v ospredju multinacionalke in njihova pričakovanja po neomejenih trgih in prosti trgovini. Čeprav je politika tista, ki naj bi usmerjala gibanje in ga v določenih pogledih omejevala, je globalizacija del kapitalističnega sistema in eden izmed primarnih virov tehnološke inovacije. V takšnem prikazu je obveljala trditev, da svetu vladajo ekonomski zakoni in da gre za depolitizacijo politike. Preučevanje globalizacijskih procesov je posledica delovanja liberalnega sistema. Proces torej zajema vključevanje negospodarskih odnosov v logiko kapitala. Izhajam s stališča, da sta se ekonomski razvoj in zunanja politika morala prilagoditi globalizaciji.

Neupravičeno bi bilo trditi, da mednarodna trgovina in finančni trgi niso ustvarili družbene blaginje in razvoja, vendar globalna družba ne more poskrbeti za širše družbene potrebe. Proizvodnja zasebnih dobrin predstavlja bistveni del gospodarskega razvoja. V boju institucij za zagotavljanje javnih dobrin sta zaradi številnih aktivnosti postavljeni v ospredje zlasti institucija STO, vključena v krog pogajanj, imenovanih Razvojni krog, in Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj OECD. STO je bila ustanovljena z namenom liberalizacije mednarodne menjave dobrin in storitev. Brez dvoma gre za popolno razvito in najnaprednejšo od vseh mednarodnih institucij.

Zakovitosti tržnega mehanizma so lahko zelo usodne predvsem zaradi nagnjenosti h krizam in neizogibno je upoštevanje konfliktnega razmerja, ki se pojavi med trgom, socialno varnostjo in političnimi interesi. Ker je v principu poudarjena prednost trga za uresničevanje lastnih interesov neoziraje se na družbo, je politika odgovorna za kolektivne potrebe, ki jih trg ne zagotavlja. V literaturi Georgeja Sorosa so navedene bistvene spremembe, ki naj bi jih današnja globalna družba upoštevala za izboljšanje kakovosti življenja, predvsem predlogi, vezani na radikalne spremembe finančnih in trgovskih institucij, ter zmanjševanje revščine s pomočjo Svetovne trgovinske organizacije. Napotki za preoblikovanje tržnih vrednosti trčijo v dilemo, ki zadeva vsakega posameznika posebej. Avtor dokazuje, da je le s preoblikovanjem naših vrednot mogoče vplivati na spremembe, saj se poklici, ki s trgom nimajo nič skupnega, spreminjajo v posel. Taka sta na primer uveljavljena poklica, kot sta odvetnik in zdravnik, katerih storitve niso več brezplačne, ampak se vedno bolj pojavljajo potrebe po zaračunavanju. Vzroki za to izhajajo iz želje po osebni uveljavitvi, iz trenda po dajanju storitvi pravo vrednost, izraženo s ceno, ali zaradi vpliva tržnih zakonitosti.

V vsakdanjem življenju se lahko pri nakupu določenega izdelka soočimo z dejstvom, da ugodna cena izdelka vsebuje sestavine, ki so povezane s proizvodnjo v azijskih in vzhodnoevropskih državah, v katere znane multinacionalke prenašajo proizvodne obrate bodisi zaradi nizkih davkov ali pa zaradi nizkih stroškov, ki so pogosto izkaz otroškega dela.

Kljub neustavljivi evoluciji novih življenjskih razmer in novih načinov vladanja držav politika ne sledi mednarodnim trendom. Trgi postajajo vedno bolj globalni in BDP ni več primerno merilo za ocenitev človeške blaginje, saj podatek ne odraža realnega stanja.

2.1 Odpravljanje nepravilnosti mednarodne trgovine

Ekonomsko teorija, s katero se je razvila mednarodna trgovina, v osnovi prinaša koristi vsem stranem, vendar okoliščine v praksi le redko ostanejo enake in pojavljajo se nepravilnosti. Posamezne države si kljub temu prizadevajo ustvariti dodatne koristi z uvedbo uvoznih omejitev ali oblikovanja izvoznih subvencij. Z namenom zaščititi koristi proste trgovine je organizacija STO oblikovala splošna načela mednarodne trgovine. STO v svojih načelih poudarja prepoved diskriminacije pri obravnavanju fizično podobnih izdelkov glede na to, kako so narejeni, vendar še vedno obstajajo razlike med izdelki razvitih držav in izdelki držav v razvoju. Tako kot pri zahtevnejših industrijskih izdelkih se tarifne in netarifne ovire odstranjujejo tudi za kmetijske izdelke, tekstil in obutev.

Leta 1999 so industrijske države letno porabile približno 360 milijard ameriških dolarjev za subvencioniranje svojega kmetijstva, v nasprotju pa so porabile 53,7 milijarde ameriških dolarjev za zunanjo pomoč. V svojem delovanju se STO večkrat sreča s konvencijami Mednarodne organizacije dela (ILO). Ker se STO v celoti ukvarja z mednarodno trgovino, se v dopolnitvi novega ogrodja postavljajo v ospredje tudi socialni cilji, zaščita okolja, pravice intelektualne lastnine, konkurenca, boj proti korupciji in davčna politika. Največja pomanjkljivost STO je povezana z zagotavljanjem javnih dobrin. Priporočila STO predstavljajo mehanizem, ki se mu morajo vse države podrediti, v realnosti pa nekaterim državam ne uspe dosežati mednarodnih standardov, ker ni na voljo sredstev za zagotavljanje pogojev. V primeru dela otrok lahko prepoved na drugi strani ogroža njihov obstoj, torej bi bil najboljši način za odpravo problema zagotovitev sredstev za univerzalno primarno izobraževanje.

S pojavom globalizacije se v gospodarstvu ugotavlja predvsem dinamiko in pomen malih držav ter njihovih neposrednih naložb v tujini. Slovenija se je kljub svojim zgodnjim začetkom naložb v tujino približala vzorcu postopne internacionalizacije. Dinamika neposrednih vlaganj v tujini je bila v devetdesetih letih 20. stoletja na eni strani pogojena s spremembami v domačem gospodarstvu (makroekonomske razmere, proces privatizacije), na drugi strani pa tudi s spremembami v ostalih tranzicijskih državah in z vstopanjem v EU. Po osamosvojitvi je bilo poslovno in družbeno okolje zelo naklonjeno izvozu kapitala. Glavne težave so se pojavile pri neposrednem investiranju v tujini, saj sta recesija v domačem gospodarstvu in izguba trgov podjetja

vodila v racionalizacijo poslovanja. S pojavom novih investitorjev konec devetdesetih let se je v tem obdobju povečal lastniški kapital v tujini, vendar se delež investitorjev v celotnem podjetniškem sektorju ni bistveno povečal. Slovensko gospodarstvo se je v boju s konkurenco soočalo z novimi motivi in iskanjem konkurenčnih prednosti. Glavni motivi so bili povezani z ohranjanjem in s pridobivanjem trga, konkurenčnost izdelka pa je predstavljala glavno izhodišče dolgoročne rasti.

2.1.1 Multinacionalne korporacije in njihov socialni pomen

»These corporations are not only rich but politically powerful. If governments decide to tax or regulate them in ways they do not like, they threaten to make else where. There is always another country that will welcome their tax revenues jobs, and foreign investment.« (Stiglitz 2006, 188)¹

Pojav korporacij je bil v začetku povezan s poslanstvom, ki primerja velike multinacionalke z agenti za transfer tehnologije iz visoko industrializiranih v razvijajoče se države z namenom širjenja tehnološkega znanja med državami. Prioriteta svobodnega podjetništva je ustvarjanje dobička. Z ugodno davčno zakonodajo in s stalnim zniževanjem produkcijskih stroškov je podjetju zagotovljeno preživetje. Omejevanje stroškov zavarovanja delavcev in izdatkov za zniževanje onesnaženosti okolja je pomemben element izogibanja plačevanju davkov, vendar so moderne ekonomije dokazale, da zavzemanje podjetij za maksimalen dobiček ne privede do maksimalnega socialnega zadovoljstva zaposlenih. V literaturi o socialni zaščiti delavcev v podjetju ponavadi naletimo na opise dolžnosti o odgovornosti korporacije, ki ni omejena le na delničarje, ampak izpostavlja, da je potrebno v vsaki organizaciji razviti socialno odgovornost, saj v primeru neupoštevanja delavčevih pravic, to neposredno škodi dobremu imenu posamezne organizacije.

Usmerjenost k poslovnim ciljem ostaja zakoniti smoter, prav tako je pomembno pospeševanje prodaje preko široke ponudbe, vendar vse to na donosnih območjih, saj se v nedonosne dele sveta ne splača vlagati. V podatkih o poslovanju svetovnih multinacionalk so na razpolago vrednosti BDP-jev, ki so desetkrat višje od vrednosti

¹ Gospodarsko ukrepanje vlad držav se sooča s težavo obvladovanja poslovanja multinacionalk predvsem v sistemu njihovega obdavčevanja, saj so podjetja finančno in politično vplivna. Uravnavanje njihovega delovanja v nasprotju s pričakovani podjetja vodi v selitev obratov v države, ki so bolj naklonjene davčnim prihodkom in tujim investicijam.

BDP-ja majhne države, kot je na primer Slovenija. Komercializacija multinacionalk, ki opravlja dejavnost v različnih sektorjih, vodi v zaposlovanje tržnih strokovnjakov poleg ustreznega kadra, s čimer se manjša vloga države in večja moč kapitala. S komercializacijo se spreminjajo tudi naši koncepti in vrednote.

2.1.2 Nezaposlenost in plače

Vpliv globalizacije na delo in dohodke je predstavil že Marx, ki je v eni od svojih tez pisal o »progresivnem osiromašenju delavstva« (Svetličič 2004, 117). Izoblikovalo se je prepričanje, da krepitev globalizacijskih tokov povzroča rast brezposelnosti in zaostajanje plač za rastjo produktivnosti, vendar pojav nima neposrednega vpliva na ukinjanje delovnih mest. Med glavne vzroke ukinjanja delovnih mest lahko prištevamo tudi premajhen izvoz iz nerazvitih v razvite države, kar povzroča pomanjkanje naložb v tujino in neenakomerno porazdelitev dohodkov. Preseljevanje proizvodnje domačih podjetij na tuje trge prinaša manj delovnih mest in zapostavlja socialne pravice delavcev. Pomembno je dodati, da je razvitost posamezne države tesno povezana s produktivnostjo in da je treba pri preučevanju ukinjenih delovnih mest analizirati vrsto delovnih mest, saj se nekvalificirani poklici spreminjajo v kakovostnejše delovne funkcije. »Internacionalizacija lahko torej prispeva k ohranjanju sicer izgubljenih delovnih mest in odpiranju novih kakovostnejših.« (Svetličič 2004, 121)

2.2 Varstvo intelektualne lastnine

Prihaja do preobrazbe pomena in uporabnosti intelektualne lastnine. Če je do nedavnega vrednost opredmetene lastnine izhajala iz uporabe lastnika, je intelektualna lastnina z ustanovitvijo patentov postala poslovna aktivnost. S tem se je spremenil tudi pomen zaščite patenta, tako da je glavni cilj znanosti, kulture in umetnosti povezan z ustvarjanjem dobička. Znanost in kultura, ki sta zgodovinsko večinoma pripadali javnemu področju, se zdaj soočata s privatizacijo, ki predstavlja grožnjo kulturni pestrosti. Danes lahko potrdimo, da je privatizacija vsakdanji pojem, razvoj pojava pa je povezan z začetkom kapitalizma v Angliji, ko so potrošnike v skupni lasti preoblikovali v zasebno lastnino, da bi povečali njihovo produktivnost. Dokler je privatizacija omejena le na pravice intelektualne lastnine, povezane s kulturo, posega na družbeno

področje ljudi in ne na zdravje. Ko pa prihajajo v ospredje potrebe zdravil za zdravljenje infekcijskih bolezni, farmacevtska podjetja preusmerjajo svoja sredstva na manj občutljiva in bolj donosna področja. Zaradi tega je zaščita intelektualne lastnine priložnost za razvite države, ki z inovacijami pridobijo, ne pa za manj razvite države, ki morajo te inovacije plačati. Ostali dve področji, ki sta del vseh tem organizacije STO, sta protikorupcijski ukrepi in konkurenca z davčno politiko. S protikorupcijskimi ukrepi sporazuma o trgovinskih ukrepih (TRIMS) prihajajo v ospredje podkupovanje in razne subvencije, ki omogočajo izkoriščanje naravnih virov s strani transnacionalnih korporacij. TRIMS je oblikovan za preprečevanje trgovinsko sorodnih diskriminacij. V ZDA so sprejeli ukrep proti podkupovanju tujih vlad s strani ameriških podjetij, kar je posredno spodbudilo tudi podporo srednjih podjetij, ki so nastala v okviru nacionalnih meja.

2.3 Nedovoljena mednarodna trgovina in korupcija

S koncem hladne vojne so nekoč vojaško močne in gospodarsko stabilne države z uvajanjem tržnega gospodarstva in demokracije posredno odprle pot novemu političnemu kriminalu in protizakonitemu podjetništvu. Podobno velja za nekdanje kolonije, ki po doseženi formalni politični neodvisnosti potrebujejo čas za izgradnjo zakonite in legitimne državne oblasti. Tudi v deželah z dolgotrajno demokratično tradicijo obstaja nevarnost, da se del človeških aktivnosti usmeri v protizakonito in za skupnost škodljivo dejavnost. Globalizacija je olajšala mednarodni pretok prepovedane trgovine in pranje denarja, namesto da bi vplivala na popolnejšo konkurenco, demokratizacijo družbe in optimalnejšo alokacijo virov. Mednarodne kriminalne organizacije imajo svoje baze v deželah, kjer je državna oblast šibka. Zaradi tega bodo združbe delovale nezakonito. Presoja o totalitarni oblasti, ki predstavlja novo družbeno celoto, ni več lokalni, ampak mednarodni problem.

Tretja skupina dežel je tista z visoko bančno tajnostjo, preko katere potekajo plačilni transferji. Končna posledica v omenjenih deželah je gospodarsko nazadovanje in družbeni razkroj. Takšno stanje ustvarja nered, socialno neenakost in nezaupanje v temeljne institucije, kar privede do dezinvestiranja in recesije.

Korupcija nenehno povečuje transakcijske stroške in znižuje gospodarsko učinkovitost. Poleg tega onemogoča spodbujanje družbenega razvoja in zagotavljanje

socialne pravičnosti s strani države. Državna legitimna moč v krizi onemogoča vodenje države in vodi v nemire ter državljanske vojne. Potovanje denarja skozi fazo plazme, stratifikacije in integracije se pred vstopom v gospodarstvo in finančni sistem zadržuje v tako imenovanih *offshore* centrih, ki zakrijejo imena pravih lastnikov. Zaradi reševanja visokih zneskov nezakonitih zaslužkov prihaja do razvijanja antikorupcijske kulture, ki jo podpira konvencija. Konvencija naj bi prispevala k utrjevanju vezi med vladami, zasebnim sektorjem in državljani ter k dvigu poslovne kulture.

Slovensko gospodarstvo se je po osamosvojitvi, s procesom privatizacije in z odpiranjem tujemu kapitalu, spopadlo z resnimi problemi organiziranega gospodarskega kriminala. Sodelovanje z uradi za preprečevanje pranja denarja omogoča odkrivanje in preprečevanje nezakonito pridobljenega denarja.

2.4 Davčne oaze

Izraz davčne oaze pridobi svoj pomen po 2. svetovni vojni. Neoviran pretok kapitala je postopoma prehajal na neobdavčljiva področja, koristi minimalnega obdavčevanja pa niso prehajale na prebivalstvo. V privabljanju zunanjih naložb so države v stalni konkurenci. S postopkom obdavčitve naj bi se zaustavilo brzdaje monopolnih podjetij in ponovno vzpostavilo vsaj navidezno ravnovesje med trgovino in gospodarskim razvojem. V nasprotju s trgovino, ki ostaja statičen pojem, je gospodarski razvoj precej bolj dinamičen, z njim pa pridobijo samo tisti, ki izkoristijo donosne naložbe. Želja po neobdavčljivem prihodku ali nizki davčni stopnji številne multinacionalke in visokociljna trgovska podjetja vodi v iskanje davčnih oaz oz. *offshore* centrov. Uporablja se mednarodni pojem, ki v osnovi pomeni 'izven dosega domačega davčnega sistema države'. Značilnost *offshore* con je bila v izhodišču povezana z njihovo geografsko ločenostjo od preostalega ozemlja države. Danes to ni več pravilo, v ospredju je možnost ustanovitve podjetja, za katerega veljajo drugačna davčna in carinska pravila poslovanja. Zainteresiranost podjetnikov za ustanovitev podjetja v *offshore* centrih izhaja iz zanimive ponudbe, ki nudi nasvete davčnih in pravnih svetovalcev specializiranih prav za tovrstne posle in nakup že ustanovljenih *offshore* podjetij. Pogoj, ki ga mora podjetje upoštevati, ko se odloča za najprimernejšo davčno oazo, je dvostranski sporazum o izogibanju dvojnemu obdavčevanju. Med evropske *offshore* centre uvrščamo Ciper, Malto, Andoro, Gibraltar, Irsko, Švico,

Monako, Luksemburg, Kanarske otoke, Črno goro in Madžarsko. Dodatna prednost *offshore* con je lastna izbira stopnje anonimnosti v zvezi z imetniki računov in dejavnostjo podjetja.

V zadnjem času v *offshore* območja svojo dejavnost pospešeno selijo banke, zavarovalnice, igralnice in celo pokojninski skladi. Glavna omejitev je, da *offshore* družbe praviloma ne morejo poslovati z družbami, ki imajo sedež na ozemlju države gostiteljice, lahko pa poslujejo z drugimi *offshore* družbami v centru. V večini držav z visokimi davki velja zakonodaja, po kateri je podjetje, ne glede na to, kje ima sedež, obdavčeno v državi, od koder je voden. V tem pogledu je zelo razumljivo, da zakonito organiziran beg kapitala predstavlja za državne blagajne uničujoče izgube.

3 Globalizacija v svetu

3.1 Ekonomska tranzicija 20. stoletja

Razdelitve Evrope v zadnji tretjini 19. stoletja na »stare« in »nove« države so posledica nacionalnih gibanj in osamosvajanja narodov. S številom prebivalstva se je merila moč evropskih narodov. Velika sila je bila država, ki je lahko izpeljala vojno, eden ključnih dejavnikov te sposobnosti pa je bilo prebivalstvo.

Dokaz totalne disfunkcije globalizacije je omejena stabilnost globalne ekonomije. Ekonomska in politična tranzicija se prične v 20. stoletju po padcu Berlinskega zidu. V tem obdobju je za Rusijo značilna hitra tranzicija komunizma, ki nasprotuje amerškemu predlogu uvedbe svobodne trgovine.

Gospodarska tranzicija pomeni preobrazbo celotne socialne strukture, v začetni fazi pa pomeni priložnost. V ekonomiji trga je konkurenca tista, ki združuje ceno, privatno lastnino in dobiček, uspešnost pa je povezana predvsem s plačilno sposobnostjo bank. Na podlagi reform, ki jih je sprejel Washington Consensus, je prihajalo do postopne privatizacije zlasti na Poljskem in v državah Vzhodne Evrope. S spreminjanjem družbene lastnine v privatno in z zbijanjem hiperinflacije so države dosegle hitro ekonomsko rast. Končni cilj svobode trga naj bi bila povečana produkcija, del BDP-ja, ki je bil do 1989 uporabljan v vojaške namene, pa naj bi prispeval k izboljšanju življenja. Uvedba prostega oblikovanja cen je čez noč privedla do nevarne inflacije, ki je posegla v denarnice hranilcev. Najpomembnejši protiinflacijski ukrep Mednarodnega denarnega sklada je bil usmerjen v odpravo erozije socialnega kapitala. Privatizacija je znotraj prebivalstva prizadela predvsem delavce. Na to je vplivalo napačno prepričanje, da privatizacija uničuje neproduktivne celice, saj so se podjetja zaradi negativnih bilanc soočila z odpuščanjem delavcev. S tem povezujemo tudi t. i. investicije *greenfield*. Ukrep ameriškega gospodarstva, ki je bil sestavljen iz zasebnega kapitala, je bil namenjen nadzoru obstoječih podjetij. Dolgoročne negativne posledice so bile povezane s pojavom kriminala in socialnih ter političnih nemirov v manj razvitih državah. Novi trgi niso zaustavili velike ekonomske krize, ki se je hitro širila iz ene države v drugo. Pojavilo se je novo pojmovanje ekonomije, ki so jo strokovnjaki definirali z izrazom *new economy*. Najbolj zaskrbljujoči neuspehi nove ekonomije so bili izvor periodičnih nihanj, recesij in depresij. V nekaterih državah je za ekonomsko

stabilnost skrbela vlada in ne trg. S tem so lahko države zavarovale demokracijo in okolje pred neusmiljenimi tržnimi zahtevami.

Pri ekonomski tranziciji ne smemo spregledati enostranske pozornosti Mednarodnega denarnega sklada za makroekonomsko in ne za socialno področje. Skrb za inflacijo je potisnila v ozadje reševanje problema revščine, kar lahko pojmuje tudi kot zgrešeno tranzicijo. Tranzicijska faza naj bi s kombinacijo privatizacije, liberalizacije in decentralizacije omogočala razširjeno produkcijo. Popolna integracija v globalno ekonomijo ni prinesla pričakovanih rezultatov – to velja za tranzicijske države, med katere spada tudi Slovenija. Makroekonomska politika obnove gospodarstev v fazi tranzicije ni bila uspešna, saj je obvladovanje revščine prvi pogoj novih naložb v gospodarstvo. Prezgodnja liberalizacija je povzročila zvišanje inflacije. Pri procesu privatizacije je kapital prosto prehajal iz ene države v drugo, vendar privatizacija ni primerna za nestabilno gospodarstvo, saj prispeva k begu kapitala in ustvarjanju monopolov. Pogled v delovanje držav nas sooči z resnico, da neprimerna infrastruktura ne prispeva k rasti (Stiglitz 2001, 158). »La transizione, che in Russia ha fortemente aumentato il numero di poveri e arricchito un'elite ristretta, ha contribuito a distruggere la classe media« (Stiglitz 2001, 155).² Inflacija in zniževanje plač sta povzročila migracije. Realna plača se je zaradi brezupnega dohitevanja inflacije bistveno zmanjšala, populacijo so prizadela dodatna vlaganja v zdravstvo in šolstvo, končna posledica pa je bila izseljevanje. Padeč produkcije in porast neenakosti sta odprla pot političnim in socialnim nemirom.

Eden izmed glavnih ciljev liberalizacije za nadaljnji razvoj naj bi alociral kapital v donosnejše panoge, vendar je to posredno vplivalo na krčenje delovnih mest, saj so bila dotedanja nekonkurenčna podjetja obsojena na propad. Denar, namenjen podjetnikom za podporo podjetniške zamisli, ki ga je dal na razpolago MDS, je bil neprimerljivo drag, saj so se obrestne mere gibale okoli 20 odstotkov, ponekod pa se je obrestna mera za vračilo posojil gibala tudi okoli 50 ali celo 100 odstotkov.

Največ koristi od novih ukrepov so imele azijske države, med katerimi izstopa Kitajska, ki je po dolgoletnem približevanju ekonomiji trga dokončno dosegla hitro rast in odpravila ekonomske ovire. Za razvite države je liberalizacija predstavljala ugodno

² Prehod v tržno gospodarstvo je tako kot v ostalih vzhodnoevropskih državah tudi v Rusiji povzročil socialna neskladja in izginjanje srednjega sloja.

konkurenčno prednost za pospeševanje izvoza njihovih izdelkov in hkrati zaščito za izdelke, s katerimi bi države v razvoju lahko konkurirale. Medtem ko so se v razvitem svetu vrstili trgi finančnih storitev in storitve informatike, so v poročilih Svetovne banke zaradi novih tržnih sporazumov v podsaharski Afriki zabeležili dodaten padec gospodarske rasti za dva odstotka. Primer Bolivije prikazuje zamrznitev izvoza sladkorja, s katerim bi lahko država v razvoju konkurirala na mednarodnem trgu. Stiglitz v svojem delu poimenuje to dvoličnost in nepravičnost razvitih držav do nerazvitih z izrazom *bilancia commerciale* (Stiglitz 2002, 155).³ Ta prijem je bil uporabljen že v 19. stoletju, ko so zahodne sile z opijsko vojno Kitajsko prisilile sprejeti trgovinske sporazume, s katerimi se je država zavezala, da bo izdelke izvažala po nizkih cenah in tako odprla trg opija. V primerjavi z liberalizacijo trga je liberalizacija finančnega trga prinesla veliko povišanj obrestnih mer in špekulacij, ki ne privedejo do rasti podjetij.

3.2 Finančna kriza in vloga ZDA

Mednarodna gospodarska ureditev ne sledi novim potrebam. Posledica so gospodarske krize, ki se lahko izražajo v obliki konjunktur in recesij ali z globalno dolgoročno strukturalno krizo, ki posega na vsa področja svetovne reprodukcije in jo zaradi tega imenujemo tudi kriza razvoja. Bodisi da gre za finančno, surovinsko ali trgovinsko krizo, le-ta najprej prizadene države v razvoju. Ogroža mir in je eden od povzročiteljev tekme v oboroževanju.

Pri znanstveno-tehnični in tehnološki revoluciji prihaja do nove oblike kolonializma, ki se ji morajo države v razvoju stalno prilagajati. Njihovo prilagajanje ponavadi izhaja iz izhodiščne točke, ki omogoča, da se države v razvoju povezujejo v znanstveno-tehnično sodelovanje, vendar morajo dati prednost primarnemu sektorju, saj je le-ta odločilen za razvoj gospodarstva držav v razvoju.

»Nagrajen je, kdor (kapitalsko) močnim ustvari najboljše razmere, kazen grozi vsaki vladi, ki se zoperstavi temu zakonu džungle.« (Martin in Schumann 1997, 65) Avtorja Martin in Schumann v svojem delu obravnavata resnična dejstva o dogajanju na svetovnih trgih in o stalnem dohitevanju sprememb na globalnem trgu. Zgodovino

³ 'Trgovinska tehcnica'.

finančnih trgov prekinjajo krize in te so prispevale k oblikovanju urejevalnih okvirjev in predpisov finančnih trgov.

Zanesljivo lahko domnevamo, da je bila globalizacija finančnih trgov do sedaj povezana s spremembami, ki so zajele celoten ameriški finančni trg. Z uvedbo evra in azijskimi razvijajočimi trgi se je dinamika preusmerila. V industrijskih državah tempo urejevalnega okvirja ni sledil hitrosti globalizacije finančnih trgov. Finančna kriza, ki je zajela celoten finančni sistem, je bankam v začetni fazi povzročila nelikvidnost. Nesposobnost dajanja posojil je sčasoma zaustavila produkcijski cikel podjetij in s pomanjkanjem denarja v obtoku je bančni sektor zajela kriza. Odsotnost prihodkov in posledično dobička je podjetja obsodila na propad.

Kratek pregled kriz, ki imajo začetek v Mehiki in nadaljujejo pot do najbolj zadolženih držav v Latinski Ameriki ter se zaključijo s krizami azijskih razvijajočih se trgov in ruskih neizpoljenih obveznosti, nas seznanjajo, da so globalni finančni trgi ustvarili neenakomerno polje. Za mnoge države je bila ukinitvev prostega trga edina prava rešitev za ureditev finančnega trga.⁵ V ZDA je leta 1991 kriza finančnih zalog povzročila recesijo. Depreciacija dolarja ni pospešila izvoza in inkrementacija bančnih posojil ni povečala produkcije. Medtem ko se v Koreji in Maleziji niso uveljavili načrti MDS-ja, so se v ostalih azijskih državah vrstili številni politični in socialni nemiri, saj sredstva MDS-ja, namenjena finančnikom, revnim niso zadostovala.

Prevladujoči pogledi na vprašanje o odgovornosti krize v obdobju med letoma 1997 in 1999 se osredotočajo na vpliv, ki ga je takrat imel MDS. Izkazalo se je, da neracionalno vmešavanje v tržno ureditev in spodbujanje mednarodnih posojil institucije ni prineslo zelenih rezultatov. K temu so prispevali nezanesljivi bančni sistemi in neprimerne makroekonomske politike.

Proučevanje obdobja zlatega standarda in obdobja velike gospodarske krize tridesetih let 20. stoletja povezujemo z ustanovitvijo institucije Bretton Woods, v kateri je sodeloval tudi ekonomist Keynes. Namen je bil enakovredno obravnavati države s primanjkljajem in države s presežkom. Obe skupini držav sta bili enako zavezani k prilagoditvam za ohranitev ravnovesja. Vpliv MDS-ja nad državami s presežkom v praksi skoraj ne obstaja. Breme prilagajanja mednarodnih neuravnovešenih plačilnih bilanc je padlo skoraj izključno na države, ki sredstva izposojajo. Razvijajoča se tržna

⁵ Razmerje 1 : 5 pomeni, da je vsak peti prebivalec Čila brezposeln. Podatek vpliva na BDP.

gospodarstva trpijo zaradi odliva kapitala in višjih stroškov zadolževanja. Za zunanje dolgove stečajni postopek ne obstaja, kljub temu pa MDS resno razmišlja o uvedbi mednarodnega stečajnega mehanizma.

3.3 Ozadja azijske recesije in argentinske krize

V tem delu je pod drobnogled vzet predvsem razvoj trga in razcvet ekonomije v globalnem okolju pod vodstvom ZDA ob koncu hladne vojne. Svetovno gospodarstvo se je v celoti osredotočilo na novonastajajoča tržišča v Aziji, Latinski Ameriki, Rusiji in Indiji. Pojavila so se prepričanja o visoki dobičkonosnosti, ki jo ponujajo novi podjetniški raji, predvsem pa poznanost teh območij kot nizko tveganih in davčno neobremenjenih. V teku sedmih let so se znatni kapitalski tokovi prenašali iz razvitih v manj razvite predele. Hitra liberalizacija je postala prvi vzrok, ki je privedel do kriz. Preobrat, ki ga je povzročila kriza, je na Tajskem iz leta v leto postopno zniževal BDP.

3.3.1 Azijska kriza

Začetek krize je neposredno povezan z obdobjem makroekonomskega ravnotežja, ki ga zaznamujejo predvsem nizki inflacijski pritiski in dokaj stabilni tržni mehanizmi, ki so jih beležile borzne hiše. Sledili so padci deleža investicij in potrošnje. Vidne znake prve faze recesije so potrdili tudi bilančni kazalci, saj je deficit nastal zaradi visoke stopnje brezposelnosti.

Pomembna lastnost azijske krize, ki se je neusmiljeno prenašala iz države v državo v letih 1997 in 1998, zlasti na Tajskem in v Koreji, je nesposobnost odkrivanja negativnih posledic, ki so zajele sosednje dežele predvsem z zmanjšanjem uvoza. Na Tajskem je ekonomsko krizo povzročil padec vrednosti denarne valute za več kot 25 odstotkov. Pojav t. i. politike *beggar thyneighbour* se prvič pojavi v daljnih tridesetih letih minulega stoletja v času Velike depresije. Država, ki jo je zajel val padca ekonomije, je s težnjo po ohranitvi lastne ekonomije prepovedala uvoz in tako potrošnike usmerila na nakup domačih proizvodov. Oblasti so uporabile mehanizem zvišanja cen domačih izdelkov. Zaščita lastne države je na drugi strani povzročila krizo pri sosedih. Kriza je tako verižno prehajala iz ene države v drugo. Recesija je prispevala tudi k dodatnemu padcu cen prvin in tako povzročila kaos produkcije v Rusiji. Padanje produkcije se je nadaljevalo in s tem tudi številni bankroti. V nasprotju z nekaterimi

državami Daljnega vzhoda, v katere je zaradi ugodnih obrestnih mer pritekal tuj kapital, se je Južna Koreja soočila s težavo odobritve posojil tujih bank zaradi nesposobnosti odplačevanja posojil korejskih podjetij. Anomalija nesposobnosti odplačevanja je tako privedla do bankrotiranja in zapiranja podjetij. Vzroki problema imajo strukturen pomen, saj se opirajo na šibkost finančnih institucij. Glede na to, da je kriza prizadela finančni sistem, je to zahtevalo reševanje v tej smeri. Globalizacije v tem kontekstu ne moremo obsojati, saj je predvsem azijskim državam prinesla pospešeno rast, razen krize leta 1997.

3.3.2 Argentinska kriza

Pogoj za globalno tržno ekonomijo je dobro funkcionalen globalni kapitalski trg. Stalno naraščajoči dolgovi se v začetni fazi stopnjujejo v krize, rezultat takega delovanja pa so ekonomske recesije in depresije, nad katerimi zavlada revščina. Argentinska kriza pod vodstvom MDS-ja in makroekonomske politike periodičnih nihanj med fiksnim in drsečim deviznim tečajem danes predstavlja izhodišče za novo finančno strukturo in zahteva reformo sistema zaradi neuspešnega obvladovanja dolgov. Stagnacija Latinske Amerike v zgodnjih osemdesetih letih je bila posledica inflacije, ki je nastala zaradi spremembe med najemanjem posojil po nizkih obrestih in visokimi obrestmi pri njihovem vračanju. Nenapovedano zvišanje obrestnih mer s strani ZDA je argentinsko gospodarstvo privedlo do krize. Nespretnosti v uravnavanju menjalnega tečaja so zaustavile gospodarsko rast in pospešile rast inflacije. Po letu 1990 se je pričel hiter napredek, ki ga zaznamuje finančni bum z naklonjenim posojanjem s strani finančnih institucij in s privatizacijo ter prodajo velikega števila podjetij. Najvplivnejši dejavnik ekonomskega propada argentinskega gospodarstva je vzhodnoazijska kriza leta 1997, ki se je leto kasneje razširila v globalno finančno krizo in usodno vplivala na novonastajajoče trge. Zunanje zadolževanje izhaja tudi iz negativne zunanjetrgovinske bilance in presežka uvoza nad izvozom. V poskusu reševanja te krize se omenja načrt Mednarodnega denarnega sklada, ki je predlagal privatizacijo državnih monopolnih podjetij. Privatizacija državnih vodovodov in elektram je cene dveh dobrin privedla do odvisnosti od cen teh dobrin v ZDA.

Neprimerljivost cen dveh držav je povzročila preplačevanje osnovnih dobrin v Argentini. Za ohranitev fiksnega tečaja so v Argentini žrtvovali pokojninski in bančni

sistem. Utemeljitev vpletenosti in posredovanja MDS-ja pri argentinski krizi so v delu Sorosa podane z upoštevanjem makroekonomske politike s strani države in z uporabo fiksnega deviznega tečaja. Celotne odgovornosti ni smiselno pripisati ukrepom MDS-ja, ampak odločitvi argentinske vlade in večine javnosti za uvedbo fiksnega deviznega tečaja. Razvrednotenje valute je potekalo deset let kot posledica drsečega deviznega tečaja. Prepričanje, da »nevidna roka« lahko uravnesi in prepreči iztirjenje finančnega trga, v primeru Argentine ne drži, ker je ta kriza le del velike krize mednarodnega finančnega sistema.

3.3.3 Socialni in politični nemiri

Velika azijska kriza je za seboj pustila številne socialne in politične nemire. V jedru finančnih pogajanj so bile izpostavljene nevarnosti množičnih socialnih izbruhov, predvsem v državah rasističnih in etničnih razlikovanj. Najvplivnejši družbeni izbruhi so nasprotovali prilivu ogromnih količin denarja s strani Mednarodnega denarnega sklada za reševanje podjetniškega sektorja, medtem ko revne množice do pomoči niso nikoli prišle, saj so restriktivni politični ukrepi MDS-ja omejili denarno pomoč prebivalcem. Za mnoge države, kot sta na primer Indonezija in Malezija, je bil boj proti recesiji glavno vodilo za obstoj naroda.

4 Družbene posledice globalizacije

4.1 Tretji svet

V 20. stoletju je v svetu prišlo do obsežnih ekonomskih, družbenih in kulturnih medsebojnih vplivov. Multinacionalne združbe delujejo v globalnem okolju in pomembno vplivajo na ekonomsko suverenost držav. Večdimenzionalni procesi globalizacije zadevajo cel svet. Nekateri kazalci, kot je npr. dohodek na prebivalca, so se izboljšali za 8-krat, drugi kazalci, npr. porazdelitev dohodkov, pa so poslabšali razkorak med bogatimi in revnimi, ki se je zgodovinsko gledano nenehno poglobljajal. Še vedno je 1,3 milijarde ljudi brez pitne vode, okoli 840 milijonov ljudi pa je nedohranjenih. Meje izginjajo in sproščajo uvoz mamil, terorizma, nevarnih izdelkov, onesnaževanja in kriminala. Vse več je t. i. škodljivih storitev, kot so vojaški izdatki, ki napihujejo BDP, vendar vanj ne sodijo. Nasploh je mogoče ugotoviti, da se neenakost dolgoročno krepi. Po letu 1950 se zdi, da se je trend poglobljanja neenakosti upočasnil, danes pa je večji, kot pa je bil v petdesetih letih prejšnjega stoletja. Imamo tudi posamezna obdobja, ki so kazala in kažejo izboljšanje glede neenakosti znotraj držav. Vzrok dolgoročnega slabšanja porazdelitve dohodkov med državami in znotraj njih so neučinkovite strategije odpiranja v svet. Razvojna strategija s pospeševanjem izvoza ali pa uvozna substitucija lahko bistveno pospešuje ali zavira gospodarsko rast. Dolar je s svojo analizo razvoja izbranih BDP-jev dokazal, da krepitev mednarodne trgovine države pospešuje rast ter vpliva na zmanjševanje razlik med bogatimi in revnimi državami, zlasti v obdobju po letu 1980.⁶

Temeljne ugotovitve:

- Globalizirajoče se države so dosegle višje stopnje rasti.
- Neenakosti se niso sistematično povečale.
- Revščina se je zmanjšala.
- Razkorak med razvitimi in nerazvitimi državami se je zmanjšal.

⁶ Leta 1990: 2 milijardi in 718 milijonov ljudi je živelo z manj kot 2 dolarji na dan. Leta 1998: število revnih prisiljenih, živečih z manj kot 2 dolarji na dan, je naraslo na 2 milijardi in 801 milijonov. Revščina, tako kot tudi svetovni prihodek, je zrasla za 2,5 odstotka. Podatki izhajajo iz *Global Economic Prospects and the Developing Countries 2000* (World Bank 2000).

Dejstvi, da je prihajalo do bistvenega izboljšanja nekaterih kazalcev človeškega razvoja in da so se nekatere manj razvite države približale ravni razvoja razvitih, kažeta na to, da je v pogojih globalizacije mogoče biti uspešen. S tem globalizacija ni nujen pogoj ekonomske rasti, vendar uspešna politika k temu pripomore.

Upoštevanje socialne pogodbe, ki zahteva enakost, in sicer pravice revnih do uživanja socialnih napredkov in pomoč bogatih v kriznih obdobjih, so del številnih načinov politik Washingtona Consensus, ki postavljajo v ospredje le nekatere izmed ključnih dejavnikov pomoči revnim. V takem primeru je najboljši način tisti, ki vključuje pomoč pri ekonomskem razvoju držav tretjega sveta. Obstaja veja znotraj ekonomije razvoja, ki s svojo pronicljivostjo, z »mehanizmom kaplje«, privede do prednosti za rast držav v razvoju. Teorija zaenkrat ostaja le prepričanje. Dokaz, da teorija pronicljivosti, strokovno imenovana teorija *trickle down*, v praksi ni bila nikoli uporabljena, je mogoče zaslediti v ZDA v osemdesetih letih 20. stoletja v razcvetu ekonomske rasti, ko je revno prebivalstvo utrpelo največjo škodo. Glavna posledica je bila znižanje realnih dohodkov. Konsistenčna ekonomska rast pripomore h gospodarskemu napredku in ekonomski stabilnosti, vendar pozitivni učinki teorije *trickle down* ne prinašajo ugodnosti za vse. Prikazani podatki o tržnih reformah Latinske Amerike so v nasprotju s krizo, ki je prizadela Argentino in države, v katerih so se izvajale reforme. Ekonomska rast ni zadosten pogoj izboljšanja življenja celotne populacije države. Neuspešna teorija se je kasneje preobrazila v t. i. teorijo *trickle down plus*, ki je kljub zastavljenemu cilju brezpogojne rasti povzročala negativne posledice. Zmanjšala so se vlaganja v zdravstvo in izobraževanje, program o preventivi virusnih obolenj (npr. AIDS) je ostal neizveden.

Neposredna posledica globalizacije je, da narodna gospodarstva čutijo vse večjo potrebo po vključevanju v mednarodno delitev dela, saj vsi dejavniki reprodukcije in vsa družbena področja postajajo globalna. Za primer lahko vzamemo energijo, ki je še nedavno bila zgolj notranji dejavnik razvoja, danes pa se pojavlja kot vprašanje, ki zadeva vsa narodna gospodarstva kot globalni problem. Skupno mednarodno reševanje vključuje tudi glavna gospodarska vprašanja, kot so rast gospodarstva, trgovina, financiranje, zunanji dolgovi, protekcionizem, ekologija itd. Predmet meddržavnega sodelovanja so tudi kriteriji produktivnosti, ekonomičnosti in standardov, ki obsegajo mednarodno strukturalno soodvisnost.

Povezovanje nacionalnih gospodarstev je privedlo do soočanja držav z dvema negativnima pojavoma: prvi izkorišča nižjo razvitost za uveljavljanje ekonomske neenakopravnosti, drugi pa ogroža politično in ekonomsko neodvisnost z blokovsko bipolarnostjo. Največja nevarnost krepitve rivalstva in širjenja dominacije je razbijanje svetovnega tržišča zaradi prenašanja blokovske razdeljenosti na področje mednarodnih ekonomskih odnosov.

Dominacija in neenakopravnost, ki ogrožata politično neodvisnost z zaviranjem družbenoekonomskega razvoja, še posebej držav v razvoju, se lahko odpravita le, če se izhaja iz enakopravnega položaja držav v razvoju in že razvitih držav.

Za vpliv svetovnega okolja na posamezno državo se uporablja zunanji dejavnik, ki posebno močno deluje na manjše in ekonomsko slabše države ter omejuje samostojno odločanje notranjega položaja države. Upoštevanje zunanjega dejavnika je pogoj za stabilen in usklajen notranji razvoj. »Vse analize in ocene sedanjih razmer v svetovnem gospodarstvu kažejo, da globalizem v pogojih destabilizacije svetovnega gospodarstva močno vpliva na vse države, še posebej na države v razvoju.« (Vrhunec 1989, 46)

Vsaka država mora, če želi ohraniti stabilen razvoj, upoštevati vpliv zunanjega dejavnika; na primer zvišanje obrestnih stopenj in posledično visok tečaj valute. Vpliv zunanjega dejavnika na Evropsko Gospodarsko Skupnost kaže tabela.

Tabela 4. 1 Občutljivost gospodarstva EGS na spremembe v svetovnem gospodarskem okolju

Scenariji	Vpliv na EGS v treh letih (v odstotkih)		
	na proizvod	na cene	na nominalni BDP
Zmanjšanje proračuna ZDA v treh letih za odstotek BDP/leto.	$-\frac{3}{4}$	$-\frac{1}{2}$	$-1\frac{1}{4}$
Depreciacija menjalnega tečaja ZDA za 20 odstotkov (do evra in jena).	$-1\frac{1}{4}$	$-2\frac{1}{2}$	$-3\frac{3}{4}$
Skupaj zmanjšanje proračuna in depreciacija tečaja.	-2	-3	-5
Monetarne razmere, ki bi dovoljevale 2-odstotno znižanje realnih obresti v EGS.	$+\frac{2}{3}$	----	$+\frac{2}{3}$
Pocenitev nafte za 20 odstotkov glede na raven leta 1965.	$+\frac{2}{3}$	-1	$-\frac{1}{3}$

OCENA EVROPSKE KOMISIJE

Vir: Vrhunec 1989, 47.

Zadolžene države morajo lastne dolgove reševati skupaj z zunanjimi upniki in monetarnimi fondi, prav tako morajo tudi razvite države probleme protekcionizma in bilančnega neravnovesja reševati skupaj. Upoštevanje zunanjega dejavnika je zaradi realnih državnih situacij koristno v primeru, ko krepi pogoje učinkovitega gospodarjenja in zagotavlja svoj delež pri stabilizaciji, vendar je to nevarno za posledice krize svetovnega gospodarstva. Mednarodno sodelovanje se krepi s pretokom informacij z vseh mednarodnih področij, spreminjajo se tudi položaji držav in omejuje se njihova suverenost. Institucionalizacija narodnega gospodarstva predstavlja prilagajanje države sodobnim zahtevam reprodukcije in napredka. Primer obravnavanja bistvenih skupnih

vprašan je značilen za sistem Združenih narodov, ki predstavlja institucionalizacijo procesa globalizacije. Pomembno področje obravnavanja gospodarske odvisnosti izpostavlja predvsem odvisnost, ki so ji podvržene manj razvite države, vendar istočasno odvisnost pomeni tudi soodvisnost med razvitimi državami in državami v razvoju. Ranljivost držav v razvoju v kriznih obdobjih je izrazita zlasti na petih področjih, in sicer: odvisnost od uvoza energije (nafte), ki lahko povzroči ogromno odlivanje narodnega dohodka, težka dostopnost do tehnologije je pogojena z monopolnim diktiranjem cen, ki prizadenejo nerazvite države; sledijo protekcionistična omejevanja izvoza držav v razvoju na tržišča razvitih držav, ustvarjanje monopolnih položajev preko enostranskih ekonomskih odnosov in odvisnost od zunanje likvidnosti. Obstajajo še druge odvisnosti, ki se lahko kažejo v prehrani ali v tekmah v oboroževanju.

4.2 Kolonializem – vzrok današnje nedohranjenosti

»Le malo raziskav proučuje odnos med zdravjem in gospodarsko nerazvitostjo, zato tegobe slabega zdravja v večini dežel tretjega sveta običajno pripisujemo bodisi »tropskim« boleznim ali pa pomanjkanju hrane, ki ga povzroča »eksplozija prebivalstva«. Zato zelo visoke stopnje umrljivosti in obolevnosti, ki so značilne za nerazvite, štejemo nekako za neizogibno posledico »naravnih« klimatskih in demografskih razmer. Nekoliko perverzno pa sočasno navajajo, da je rast prebivalstva dokaz dramatičnega izboljšanja zdravja v tretjem svetu, kar je zasluga uvajanja zahodne medicine.« (Lesley 1984, 94)

Poudariti je treba, da v težnji obvladovanja zdravstvene situacije tretjega sveta ni na razpolago ustreznih statističnih podatkov, ki bi realno prikazali velike razlike med bogatimi in revnimi ter mestnimi in podeželskimi območji. Večkrat ni ustrezne administrativne infrastrukture ali pa zaradi ekonomske in politične povezanosti manipulira tudi birokracija. Razkrivanje resničnih zdravstvenih podatkov bi tako omejevalo pritegovanje tujih naložb in turizma. Dokaz za podcenjevanje dejanskih zdravstvenih problemov lahko iščemo v podatkih o umrljivosti otrok zaradi nedohranjenosti. Iz števila 210 milijonov otrok, ki trpijo zaradi nedohranjenosti, lahko sklepamo, da je približno polovica vseh otrok v nerazvitem svetu nedohranjena.

Kronično nedohranjenost v deželah tretjega sveta pogosto še poslabšajo številne parazitarne bolezni, ki lahko okvarijo črevesne stene in zdravljenje je zaradi porušenega prehranskega ravnovesja zelo zahtevno. Sledijo bolezni, ki so posredno povezane z nehigienskimi razmerami, z okuženo pitno vodo in zrakom. Čeprav je pripisovanje odgovornosti uporabnosti medicine samoumevno, nima veda s kapitalistično ekspanzijo nič skupnega. Koristna uporaba medicine in zavzemanje za izboljšanje higienskih pogojev ter s tem dvig življenjskega standarda so bili učinkoviti za Zahodno Evropo v devetnajstem stoletju, torej so današnje bolezni tretjega sveta v industrializiranih kapitalističnih deželah že zdavnaj izginile. Vzroke, da je zdravje na nekdanjih kolonialnih področjih še vedno skoraj na izhodiščni točki, najdemo v nasilnih imperialnih silah, ki so vse do dvajsetega stoletja skušale spreminjati tamkajšnje prebivalstvo s suženjstvom in širjenjem nalezljivih bolezni.

Prevladujoča evropska ideologija je trdila, da je bila vloga kolonialnega imperija podpirati in dopolnjevati razvoj metropolitanskih gospodarstev in da se bodo s takim ravnanjem kolonije lahko »civilizirale«. Prva pomembna naloga ustvarjalcev kolonialne politike je torej bila identificirati najuporabnejša bogastva, ki bi jih v določenem območju lahko izkoriščali. Situacija kolonialnih ozemelj se v obdobju dekolonizacije ni bistveno spremenila. Prav proces pridobivanja formalne neodvisnosti je omogočal svobodnejši gospodarski dostop do nekdanjih kolonij, in sicer izkoriščanje poljedelskih surovin prebivalstva tretjega sveta za postavitve temeljev gospodarskega dviga kapitalističnih dežel. Podobno je bilo z industrializacijo, ki po začetnem zagonu ni dosegla razcveta zaradi umikajočih se naložb s strani razvitih dežel v druge industrializirane dežele. Tako je neokolonializem z marginalizacijo tretjega sveta in izkoriščanjem cenene delovne sile povzročil skrajno odvisnost teh dežel od razvitega sveta, tako v gospodarskem kot v širšem družbenem in kulturnem smislu. V današnjem tretjem svetu so vzrok za nedohranjenost strukturne ovire širjenja proizvodnje hrane, ki so povezane z omejeno površino obdelovalne zemlje, čeprav ima dejansko večina dežel tretjega sveta nižjo gostoto poselitve. Vendar v vsem tem odnosu odvisnosti niso edini odgovorni, da je večina dežel tretjega sveta postala nesposobna nuditi primerno prehrano širokim množicam svojih ljudi; za to je odgovorna tudi omejenost družbene organizacije, ki ne uspe spodbuditi investicij v poljedelstvo. Poleg tega zaradi neproizvodnje hrane veliki večini prebivalstva primanjkuje kupne moči, posledica pa je

lahko edino ta, da bo manjšina še vedno razkošno živela, medtem ko bodo množice živele v revščini, kar danes nazorno kaže primer Brazilije.

V ospredje stopa tudi demografski problem, tj. problem, da je rast prebivalstva povezana s stradanjem v tretjem svetu. Prikrita resnica je, da se rast prebivalstva lahko ustali le z izboljšanjem življenjskega standarda, to pa ni mogoče, če se pričakuje, da bo pet od šestih otrok umrlo od lakote, še preden bodo stari tri leta. Dodatna potrditev, da se je odvisnost dežel od industrializiranega Zahoda nadaljevala, je v rasti kmetijskih monopolov in njihovi hiperprodukciji. To je bil v sedemdesetih letih 20. stoletja nizek udarec za dežele v razvoju, saj ameriško gospodarstvo ni dovolilo padca cen poljedelskih pridelkov v skladu z logiko tržnih sil, ampak je v obliki subvencij ameriških kmetovalcev zaustavilo proizvodnjo in presežke začelo izvažati tudi v obliki pomoči deželam tretjega sveta. Izid je bil okrepitev gospodarske in politične odvisnosti od Zahoda in vzpostavljeno ravnotežje med plačili in vrednostjo dolarja po njegovi devalvaciji.

»Proteinska kriza« je povezana z dejstvom, da je uvožena hrana v deželah tretjega sveta komaj kaj koristila zmanjševanju nedohranjenosti. To je zopet povezano z okuženo vodo in nehigienskim okoljem. Kapitalistični sektor je v obdobju industrializacije povzročil množično priseljevanje prebivalstva v mestna jedra zaradi potreb po delovni sili in tako širil mestna območja. Pojavljali so se sezonski priložnostni in nezaposleni delavci, ki so se z družinami preselili v mesta. Za določene skupine prebivalstva so se pogoji izboljšali, najbolj opazno za kvalificirani delavski razred in državne uslužbenke, ki so bili poleg prejemanja rednih mezd pogosto deležni ugodnosti javne preskrbe. Ostali del prebivalstva je ostal prepuščen življenju v t. i. barakarskih naseljih, ki so se v osemdesetih letih hitro širila. Prehrambna industrija v rokah tržnega monopola ustvarja pogoje za predelano hrano, podobni pritiski pa koristijo tudi hitremu povečanju količine prodanih cigaret, ki je danes opazno v večini dežel tretjega sveta, saj ni informacij o škodljivosti kajenja. Slabost, s katero se srečuje tretji svet, je neurejena zaščitna zakonodaja. Le-ta bi prepovedala selitev industrije iz razvitih kapitalističnih v nerazvite dežele, ta prepoved pa naj bi se nanašala na industrije, ki vsebujejo izjemna zdravstvena in varnostna tveganja in ogrožajo bodisi delavce ali prebivalce nasploh. Zdravstvena tveganja predstavlja tudi tehnologija z gradnjo nasipov, hidroelektrarn, z

ustvarjanjem umetnih jezer in namakalnih programov, vendar so to temeljni pogoji za kakršenkoli gospodarski razvoj.

V državah v razvoju se v medicinski stroki zadnjih nekaj let govori o pretoku diplomantov naravoslovnih strok v tiste dele sveta, kjer je povpraševanje po zdravnikih večje kot trenutna ponudba. Za mnoge zdravnike je to edina možnost, da dosežejo zadovoljiv dohodek in se poklicno uveljavijo zunaj lastne dežele. Za nove diplomante so specializacija in razna usposabljanja priložnost, ki se ji je težko upreti in predstavlja prenos kvalitetnega znanja v lastno domovino. Najbolj vidna posledica teh gibanj kvalificiranih delavcev je dolgotrajna izguba kvalificiranih delavcev v nerazvitem svetu. Odziv razvijajočih se dežel je bil nadzor izseljevanja zdravstvenih delavcev, medtem ko se je zahodna medicinska praksa vseeno uspešno prenašala in zagotavlja pomembno verigo za akumulacijo kapitala s prenosom zdravnikov, strokovnega znanja in medicinskih pripomočkov, proizvedenih na razvitem Zahodu.

4.3 Globalizacija družbene reprodukcije

Družbena reprodukcija na splošno predstavlja integralne delovne sposobnosti ljudi in proizvodnih sredstev. Zakon družbene reprodukcije določa, da je materialna proizvodnja izhodiščna točka obstoja družbe preko potrošnje, in hkrati potrjuje dejstvo, da je tudi potrošnja odločilna za proces proizvodnje. Geoffrey ugotavlja, da mora »krog družbene reprodukcije [...] funkcionirati v vsaki družbi, njeno delovanje pa postane manj očitno v bolj razvitih družbah« (Geoffrey 1984, 22). Danes je tržišče znotraj kapitalistične družbe organiziran krog družbene reprodukcije, znotraj katerega cene določa zakon družbene reprodukcije.

Družbena reprodukcija se je skozi obdobja pod vplivom globalnih družbenoekonomskih procesov hitro razvijala. K temu so prispevali kapitalizem, ki je zelo hitro obšel okvire narodnih gospodarstev, socializem, ki se je iz prve dežele razvil v svetovni proces, tehnologija, ki je z industrijskimi revolucijami svet povezala v civilizacijsko enotnost in soodvisnost narodov, ter dekolonizacija.

Globalizacijo družbene reprodukcije vključujemo v skupino procesov, ki so postopoma privedli do sistema medsebojnega gospodarskega sodelovanja. V procesu dekolonizacije so nastale nove, samostojne in gospodarsko suverene države. Temu je sledila dodatna spodbuda za skupno sodelovanje v mednarodnem okolju, ki se je

realizirala s pomočjo znanstveno-tehnične in tehnološke revolucije. Globalizacija družbene reprodukcije je torej odločilna za uresničevanje medsebojnega sodelovanja držav. V ta sklop spadata reševanje vprašanj dejavnikov reprodukcije in reševanje vprašanj na globalni ravni. Cilj držav globalizacije družbene reprodukcije je aktivno spodbujanje družbenoekonomskega razvoja. Gospodarska rast, trgovina in finance so osnova sistema medsebojnega sodelovanja, vendar sistem od držav zahteva, da se uspešno soočajo s krizami in z nizko razvitostjo.

4.4 Transnacionalni kriminal

Transnacionalni organizirani kriminal se je razvil s tehnološko-ekonomskim razvojem in v današnjem času s terorizmom predstavlja grožnjo sodobni varnosti. Glavni finančni viri za obstoj in delovanje terorističnih skupin izhajajo iz transnacionalnega kriminala. Eden izmed ključnih dejavnikov za nastanek transnacionalnega kriminala so tudi etnični konflikti in posledično razpad socialističnih sistemov. Za transnacionalni kriminal ni tržnih omejitev, prosto prehaja iz države in se nato zopet vrne. Obstaja tudi druga vrsta kriminala – mednarodni kriminal –, ki zajema obsežnejša območja, saj se delovanje iz ene države prenese v dve ali več držav. Dejstvo je, da kriminalne skupine danes vse bolj delujejo kot mednarodne korporacije in se med seboj strateško povezujejo. Družbene posledice transnacionalnega kriminala so zaskrbljujoče. Vse to neposredno vpliva na kvaliteto življenja ljudi, saj prihaja do ogrožanja posameznikovega življenja. Prvi primer transnacionalnega organiziranega kriminala so države t. i. zlatega trikotnika – Mjanmar, Laos in Tajsko –, ki proizvajajo prepovedan opij. Ena osrednjih težav preganjanja kriminala je, da so z državnimi vlaganji za nadzor kriminala na drugi strani prizadeta vlaganja v zakonito ekonomijo. Drugi, prav tako poznan primer organiziranega kriminala so t. i. kolumbijski karteli, ki z izvažanjem droge škodujejo civilnemu prebivalstvu.

Primarno sredstvo za reševanje problema kriminala in zagotavljanje širših interesov v mednarodnih pogajanjih je diplomacija zunanje politike. Internacionalizacija sodobnega življenja vodi do tega, da imajo že skoraj vsa področja mednarodne razsežnosti, mednarodna politika pa je vedno bolj središče novih problemov. V številnih delih sveta so omenjene sodobne vojne, ki se odvijajo v globalnih omrežjih in preraščajo v državno ozemlje. Oblikovanje svetovne politike predstavlja delovanje

medijev. Še več, z ekspanzijo globalnega komuniciranja je svetovna politika postala medijsko posredovana, države pa poleg izgubljanja nadzora nad blagovnimi znamkami vstopajo v boj za doseganje naklonjenosti javnosti.

4.5 Vloga komunikacijsko-informacijske tehnologije in farmacevtska industrija

4.5.1 Globalni varnostni izziv informacijsko-komunikacijske tehnologije

Globalizacijski procesi so neločljivo povezani z uporabo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije. Povezovanje uporabnikov v globalno komunikacijsko in informacijsko omrežje ter razvoj in komercializacija interneta so zasnovali ekonomsko, politično in družbeno področje. Razvoj prinaša veliko ugodnosti, vendar globalizacija z nacionalnovarnostne ravni predstavlja grožnjo predvsem z vidika ustvarjanja monopola na družbenem področju. Prehajanje in drugačno dožemanje je tudi vir sprememb na posameznikovi in družbeni ravni. S pomočjo novih tehnologij se oblikujejo t. i. varnostni mehanizmi. Eden izmed najbolj aktualnih varnostnih mehanizmov predstavlja velika spletna kampanja, ki jo podpirajo predstavniki saudske oblasti in neprofitne organizacije proti terorizmu islamskih fundamentalistov, saj skrajneži pri svojem delovanju uporabljajo medmrežje.

V celotnem razvoju je treba upoštevati tudi, da se je globalizacija kot družbeni proces, upoštevajoč delovanje posameznika in mednarodne skupnosti, izrazito spremenila. Pri obravnavanju globalizacije z varnostnega vidika ugotovimo, da obstajajo nasprotujoči si dejstvi: globalizacija ogroža in hkrati predstavlja varnostni izziv za države. V ospredju je prepričanje, da so nove tehnologije vir varnostnih mehanizmov. V prvem obdobju pojava globalizacije so se ogrožanja varnosti preusmerila na druga področja, pri katerih se je vojaško ogrožanje začelo pomikati v ozadje, nastopile pa so druge vrste groženj. Najpomembnejša med njimi je terorizem, ki predstavlja skupek različnih vrst terorizma, pomembne pa so tudi degradacija okolja, neenakomeren ekonomski razvoj in odvisnost od informacijsko-komunikacijskih tehnologij.

Programska oprema prehaja v nekakšno obliko monokulture, saj je osnovna programska oprema v domeni Microsofta. Prav tako poteka tudi boj za nadzor nad

korenskimi strežniki (*root servers*), ki usmerjajo celotni medmrežni promet. Med nove oblike strojne in programske opreme spadajo tudi inteligentni roboti. Le-ti bodo po napovedih futurologov postali sestavni del človekovega vsakdanjega življenja, s čimer bo zadovoljena človekova želja po nesmrtnosti s pomočjo digitalne nesmrtnosti. Vse to prinaša veliko nepreglednosti in neobvladljivosti.

4.5.2 Obrambna industrija

V ospredju tega podpoglavja so analiza prestrukturiranja obrambne industrije s politično-poslovne perspektive, primerjava različnih oblik podjetniškega povezovanja in identifikacija glavnih dejavnikov dinamike sprememb obrambne industrije. Naj poudarim, da v zasnovi podjetniškega sektorja velja bistvena razlika med strategijo ameriških in evropskih podjetij, ki je uporabljana v boju s konkurenco. Uspešnost ameriških podjetij temelji na prevzemanju, medtem ko se evropska podjetja spopadajo s konkurenco tako, da se povezujejo v zavezništva. V takšnih pogojih se torej ugotavlja, kakšen je položaj ameriških in evropskih obrambnih podjetij glede na industrijske trende globalizacije. Izhajamo iz dejstva, da se obrambna industrija razlikuje od ostalih industrij, tako po naravi svojih proizvodov kot tudi po pomenu za nacionalno varnost. »Služi ohranjanju nacionalne varnosti, v kateri ima običajno država vlogo stranke, financerja in regulatorja.« (Haček in Zajc 2006, 110) Številne spremembe, ki jim je bila industrija izpostavljena v obdobju konca hladne vojne, so panogo prisilile, da je začela slediti logiki prostega trga. Ena izmed značilnosti sodobne industrije je čezmejno sodelovanje obrambnih podjetij.

Kasneje se je število čezatlantskih projektov zmanjšalo, saj so se znižali obrambni izdatki v Evropi in ZDA. Izrazile so se neenakosti v obsegu dveh trgov, razlike v velikosti in tehnoloških zmožnostih obrambnih podjetij. Sledili so ameriški prevzemi evropskih obrambnih podjetij. Leta 2001 je po terorističnem napadu v ZDA ponovno prišlo do velikega povečevanja obrambnih izdatkov, medtem ko so se obrambni izdatki v večini evropskih držav še naprej zmanjševali. Naraščanje stroškov oborožitve in vojaške opreme ter padanje obrambnih izdatkov bo države privedlo do nesposobnosti financiranja in izvajanja številnih nacionalnih oborožitvenih projektov. V končni fazi se bodo morale države odločati, v katerih sektorjih želijo prevladati, in vzporedno s tem se bodo pričela odpuščanja zaposlenih. Ugotovitev, da je strategija prevzemov in združitve

pri prestrukturiranju gospodarske panoge v primerjavi s strategijo strateških zavezništev veliko bolj uspešna, ima za posledico drastično zmanjšanje števila velikih podjetij znotraj obrambne industrije. K temu spada tudi prispevek davkoplačevalcev, ki poleg vlade v državah proti svoji volji finančno podpirajo proizvodnjo in prodajo orožja. V nekaterih državah, zlasti evropskih, je zelo močna prisotnost države v obrambnih podjetjih. Podjetje mora s tega vidika podpirati vladne cilje, kot sta zaposlenost in socialna stabilnost, pri tem pa je dobiček postavljen na stranski tir. Kontradiktornost situacije, v kateri je podjetje v boju na konkurenčnem globalnem trgu, potrди nesmiselnosti, ki jih zasledimo v obrambni industriji brez upoštevanja človeškega vidika, ki se ga mora upoštevati že v samem izhodišču. Prestrukturiranje evropskih in ameriških obrambnih podjetij ima isti cilj, to je preživetje v globalizaciji.

4.5.3 Zdravje v rokah farmacevtske industrije

V farmacevtski industriji se je postopoma uveljavljala monopolna gospodarska moč, ki je potrdila tezo, da se zdravstvo vedno bolj prikazuje kot blago in da so dejanske zdravstvene potrebe ljudi zanemarjene. V delu *Politična ekonomija zdravja* lahko zasledimo naslednjo trditev: »Čeprav so celotni izdatki za zdravstvo v tretjem svetu mnogo manjši kot v razvitem svetu, pa je poraba zdravil sorazmerno mnogo večja.« (Lesley 1984, 242–243) Vzroke najdemo v netransparentnosti patentov, ki ne omogočajo pretoka tehnologije iz industrializiranih dežel v nerazvite države. Trgovanje z zdravili se prične pri oblikovanju in pakiranju uvoženih kemikalij in se konča z manipulacijo končne cene zdravila. Vseplošno načelo predpostavlja trgovanje z zdravili kot zelo donosno, saj celotna prodaja zdravil narašča v nerazvitih deželah. Korporacijski monopol učinkuje nad dotoki farmacevtskih informacij z zlorabo le-teh pri reklamiranju farmacevtskih proizvodov, saj v veliki količini zdravil ni točnih podatkov o kontraindikacijah, ampak so podrobno opisane le indikacije. Čeprav farmacevtska industrija predstavlja le en sektor mednarodne zdravstvene industrije, jo lahko glede na naložbe primerjamo z vojaško industrijo.

Biopiraterija

Za funkcionalno delovanje globalizacije je pomembno spremeniti pomen, ki se pripisuje današnji intelektualni lastnini. Ta naj bi predstavljala oporno točko pri promociji inovacij in ustvarjanju blaginje. Razlog za povezovanje navidezno oddaljenih tem je v smiselnosti trgovanja z inovacijami med razvitimi in nerazvitimi državami.

Biopiraterijo bi lahko definirali kot končno destinacijo procesa imperializma in širjenja medicine razvitih držav v nerazvite s poudarjanjem vloge reševanja zdravstvenih problemov v nerazvitih deželah sveta. Za posredovanje medicinske tehnologije državam v razvoju brez visokih stroškov in davkov je rešitev v posredovanju zdravil po diskontnih cenah. S tem bi pripomogli k izboljšanju zdravstvenega stanja prebivalstva in povečanju produktivnosti.

Biopiraterija je sodoben izraz, ki je neizbežen pri obravnavi globalizacijskih procesov. Splošna opredelitev biopiraterije se nanaša na položaj držav v razvoju v razmerju do tujih korporacij, ki si prisvajajo tradicionalno tehnologijo in tamkajšnje kulturne rastline brez kakršnegakoli plačila in kompenzacije. Splošno znano dejstvo o zdravilih izhaja iz zdravilnega učinka, ki ga imajo na številne ozdravljive bolezni. Obtožba držav v razvoju razvitim državam se osredotoča na malomarnost pri izkoriščanju naravnega bogastva, predvsem izkoriščanja tropskega deževnega gozda, saj so razvite farmacevtske industrije usmerjene v večanje svojih koristi brez obzira na varstvo okolja. Primer indijskega boja nad patentom riža prikazuje gospodarsko nemoč držav v razvoju pri ohranjanju naravne dediščine, medtem ko so cene zdravil življenjskega pomena v primerjavi z ostalimi zdravili in kozmetičnimi izdelki nesorazmerno visoke. To potrjuje usodno monopolno premoč nad določanjem cen zdravil.⁷

Med svetovno znanimi farmacevtskimi industrijami velja prepričanje o t. i. *traditional knowledge* – znanje, ki je splošno, in ker ni publikacij o odkritjih, je avtorstvo težko dokazljivo. Pomembno je upoštevanje trgovinskih sporazumov, ki določajo pravila o intelektualni lastnini in zaščito deževnih gozdov. Ustvarjanje primerjalnih prednosti je nujno za korist držav v razvoju in za prepoved biopiraterije. Biopiraterija poleg zdravil zajema tudi tradicionalne prehranske izdelke. Problem ni samo v iskanju profita resursov, ki pripadajo ekskluzivno državam v razvoju, ampak

⁷ Boj nad patentom riža temelji na dogovoru *The basmati patent* (Stiglitz 2006, 318).

tudi v »zadužitvi« lokalnih podjetij, ki od vedno distribuirajo farmacevtske izdelke.⁸ Boj proti takim nepravičnostim bi bil uspešen, če bi te države imele zadostne zakonite in finančne resurse za pravno rešitev problema. Tudi pri tem ne moremo mimo osmega Urugvajskega protokola, ki kljub ratifikaciji in liberalizaciji proste trgovine (s spremembo GATT v STO) v boju s koristmi lastnikov in z zaščito intelektualne lastnine farmacevtske industrije ni bil uspešen.

4.5.4 Sistem mednarodne pomoči

Uskladitev svetovnega finančnega sistema vključuje pomoč državam v razvoju. V preteklosti se je razvil izraz, ki ga v svoji literaturi omenja tudi Stiglitz, in sicer *odious debt*, saj so bili dolgovi večkrat namenjeni podpiranju totalitarnih režimov. V primerih Iraka, Etiopije in Nigerije ter mnogih drugih držav je bil denar namenjen podpori nakupa orožja. Sistem mednarodne pomoči, ki temelji na standardih in zahtevah z namenom učinkovitega zagotavljanja pomoči, je sredstvo financiranja preko finančnega načrta.

Manjkajoča komponenta je prav finančni sistem, saj sredstva za zagotavljanje javnih dobrin na globalni ravni in vzgajanje gospodarskega, socialnega ter političnega napredka v posameznih državah ne zadostujejo. Javne dobrine vključujejo okoljevarstvene, izobraževalne in zdravstvene ukrepe za boj proti nalezljivim boleznim. Ostali del javnih dobrin je namenjen izvolitvi boljših vlad, pri čemer zahodna demokracija ni edini možni model. Oblika družbe, ki vključuje demokracijo in gospodarski napredek, je odprta družba. Cilj ustvarjanja pogojev za pospeševanje odprte družbe vključuje mednarodno potrjene cilje zmanjševanja revščine in poudarjanja pomembnosti političnih dogovorov posameznih držav. Instituciji za pomoč pri vključevanju držav v globalno ekonomijo sta MDS in Svetovna banka. V to skupino spadajo države t. i. drugega in tretjega sveta, in sicer države, povezane s tranzicijo iz komunistične ureditve v tržno gospodarstvo, ali države, ki so zaradi raznih vplivov postale zaprta gospodarstva. Kriterij za prejemanje mednarodne pomoči s strani MDS-ja je, da država prejemnica izpolnjuje specifične pogoje, sicer MDS lahko prekine izplačevanje pomoči iz sklada. Funkcija Svetovne banke zajema oblikovanje in

⁸ Župan neke občine Ekvadorja je izjavil svoje nasprotovanje globalizaciji in odgovornost proti širjenju biopiraterije.

izvajanje sektorskih posojil. Najbolj ambiciozen zalogaj, ki je bil zaupan MDS-ju za pomoč državam nekdanjega sovjetskega sistema pri preoblikovanju v tržno gospodarstvo, je spodletel, saj je zaradi nasprotovanja zahodne demokracije pri plačevanju računov iz svojega proračuna denar za pomoč nezaposlenim končal v vladnih aktovkah. Sledilo je spoznanje, da morajo države same prevzeti vodenje svojih razvojnih programov. Rezultat tega so osnutki splošnega razvoja Svetovne banke. Določene naloge lahko izpolni samo vlada in eden od najboljših načinov uporabe zunanje pomoči je povečanje zmogljivosti vlade. Države, ki so se ciljno preusmerjale v tržno gospodarstvo, so zaradi neustrezne podpore vladam v procesu tranzicije razpadle, torej razpad zaprtega gospodarstva ne vodi avtomatično v ustvarjanje odprtega gospodarstva.

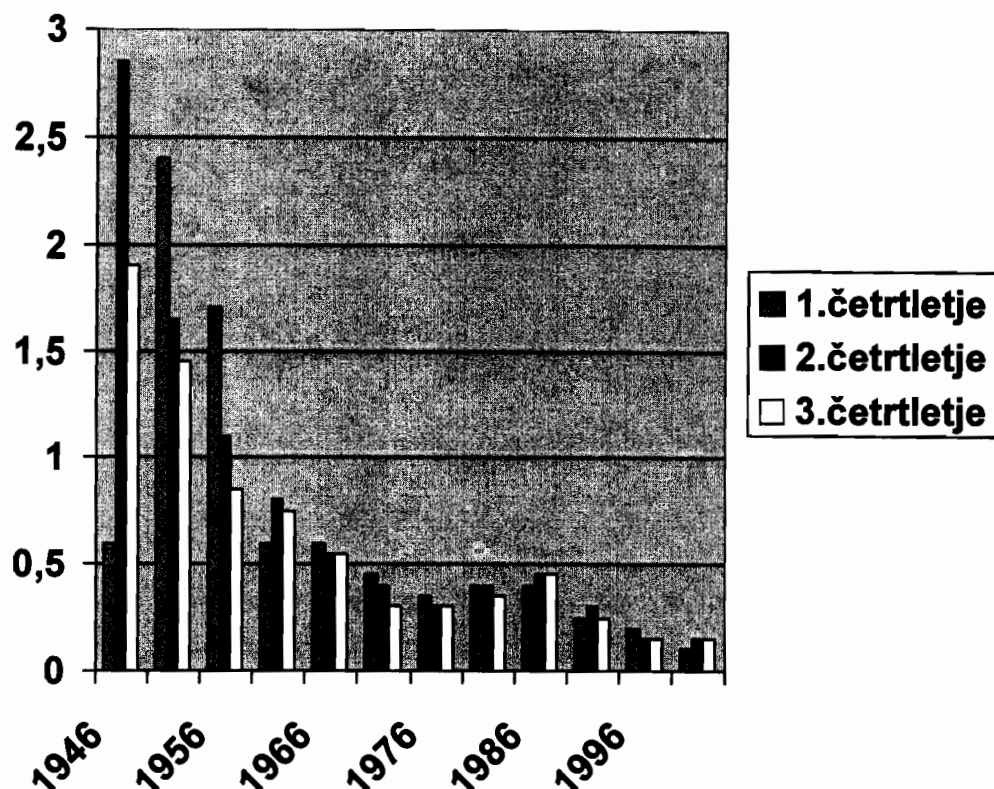
4.6 Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad

Vloga Svetovne banke je bila določena v povojnem obdobju 2. svetovne vojne, ko je bila njena prvotna naloga zagotavljanje dolgoročnega kapitala infrastrukturno opustošenim državam. Kot sestrška institucija MDS-ja je kasneje svojo pozornost preusmerila na manj razvite države, vendar kapital, ki ga je prispevala v obliki jamstev industrijskih držav, ni bil nikoli uveljavljen. Jamstva so bila instrument, ki je podelil koristi revnim državam ob skoraj ničnih stroških bogatih držav.

Leta 1960 sta bili Svetovni banki dodani Mednarodno združenje za razvoj z nalogo zagotavljanja posojil z nizkimi obrestnimi merami in podružnica Mednarodna finančna korporacija, ki lahko posoja in vlaga v zasebni sektor. Zaradi številnih kritik delovanja Svetovne banke in predloga nadomeščanja uslužbencev, ki dajejo posojila preko kapitalnega trga, se je financiranje Svetovne banke zmanjšalo v celoti. Transparentnost in boj proti korupciji sta trenutno prednostni nalogi Svetovne banke, kljub temu pa je bila institucija v določenih pogledih definirana kot neučinkovita in kontraproduktivna, trgi kapitala pa po drugi strani nedovzetni za vladne izdatke in površni v obravnavanju dolga revnih držav. Primer revščine v Braziliji je povezan z obstojem lokalnih podjetij, predvsem majhnih in srednje velikih, ki so v nasprotju z multinacionalkami kaznovana. Idealno bi bilo prestrukturiranje Svetovne banke na podlagi reform. Te reforme se nanašajo na pomoč državam v razvoju z dajanjem mikrokreditov in na financiranje majhnih in srednje velikih podjetij. Uspešnost mikrokreditov je v prvi vrsti povezana z

dodatnim kapitalom Svetovne banke, saj je njihova zadostna vrednost vprašljiva, ker delujejo blizu praga rentabilnosti in bi jih bilo treba stabilizirati z nepretrganim zunanjim prispevkom.

Slika 4. 1 Količina pomoči ZDA glede na delež BDP-ja v letih 1946–2001

Vir: Soros 2003, 18.

Po koncu 2. svetovne vojne je Marsallov načrt narekoval koristi za Evropo, vendar po razpadu sovjetskega sistema ni bil več učinkovit, saj je postala količina tuje pomoči minimalna; znašala je 0,1 odstotek BDP-ja, medtem ko so bili v začetku določeni 3 odstotki. Kasneje je s temeljnim ciljem prenosa sredstev od bogatih držav k revnim Pearsonova komisija določila, da morajo ZDA 0,7 odstotka BDP-ja nameniti razvojni pomoči. Ciljno vrednost so dosegle le določene države, kot so Danska, Norveška, Nizozemska, Švedska in Luksemburg, skupna pomoč razvitih držav pa ni presegla 0,25 odstotka BDP-ja. Pet temeljnih pomanjkljivosti razkriva vzroke neuspešnosti

razdeljevanja zunanje pomoči. Jedro vseh teh nepravilnosti je v tem, da zunanja pomoč bolj koristi interesom darovalca kot prejemnika, saj so prejemniki v večini primerov zunanji strokovnjaki, ki imajo v rokah razvojne projekte in s tem niso odgovorni za njihovo uspešnost. Obstaja še en razlog, ki je povezan z darovanjem, in sicer pomanjkanje nadzora nad sredstvi s strani darovalcev, saj ko enkrat pomoč prestopi državno mejo, postane last države prejemnice in o razporeditvi sredstev odloča vlada.

5 Druge oblike družbenih posledic globalizacije

5.1 Antiglobalizacija

Z razvojem globalizacije so se razvile različne civilnodružbene skupine, ki so odgovor škodljivim posledicam globalizacije. V sklopu antiglobalističnega gibanja proti trenutni ekonomski situaciji v svetu antiglobalisti in mirovniki predstavljajo novo generacijo družbenih gibanj. Antiglobalisti skušajo ponovno izpostaviti temeljne človekove pravice, ki so bile s pojavom neoliberalizma potisnjene v ozadje. Jedro protiglobalističnih manifestacij predstavljajo Praga, Seattle, Washington in Genova; v slednji so manifestacije povzročile tudi eno smrtno žrtev. Pomembno je izpostaviti tesen položaj držav v razvoju, ki so prisiljene v odpravo kakršnekoli oblike embarga in hkrati v sprejetje prepovedi izvoza pridelkov, s pomočjo katerih bi lahko denar pritekal v državno blagajno. Zahteva manifestantov po ostrejšem protekcionizmu za države v razvoju bi s tem dodatno zaostрила njihov položaj. Želja industrializiranih držav po pravičnejši ureditvi je prihajala v konflikt z načrti finančnih ministrov. Razkol med enim in drugimi je namreč tako velik, da se lahko vprašamo, ali gre za obravnavo istega problema, saj je vizija vladajočih zatemnjena s koristmi, ki so jih deležni. V zadnjem času je v ospredju soočanje z vzpostavitvijo novega suženjsko-kolonialnega reda v Afriki in »nemoč« v odpisovanju dolga najbolj revnim državam. Kredibilnost zadnjega zasedanja G8 ostaja le eden izmed mnogih neuspešnih poskusov odpravljanja velikanskih razlik med zaščitniki nove svetovne ureditve. Rezultat so nasprotniki nepravilne globalizacije, ki opozarjajo na zapostavljanje človekovih pravic, velikanske ekonomske razlike in probleme okolja. Množične demonstracije, ki nasprotujejo vojaškim invazijam, so naloga mirovnikov, ki so se leta 2003 usmerili predvsem proti ameriškemu napadu na Irak. »Antiglobalistični aktivisti si prizadevajo spodkopati ali uničiti mednarodne institucije, ki podpirajo mednarodno trgovino in globalne finančne trge« (Soros 2003, 10). Institucije, kot so na primer Združeni narodi (ZN), so zaradi pomanjkanja sredstev nemočne, in čeprav jih lahko imenujemo institucije s plemenitimi nameni (potrjenimi z Ustavno listino), interesi suverenih držav niso vedno v skladu z interesi ljudi, ki v njih živijo.

5.2 Energetska prihodnost in iskanje alternativnih virov energije

»Making economic globalization work will be of little use if we cannot solve our global environmental problems.« (Stiglitz 2006, 184)⁹ Z industrijsko revolucijo se je koncentracija toplogrednih plinov, predvsem ogljikovega dioksida, v atmosferi povečala. Človekova dejavnost je eden izmed usodnih vzrokov za postopno zvišanje globalne povprečne temperature ozračja. Trenutno situacijo lahko povežemo z industrijsko revolucijo in izumom parnega stroja.

Dolgoročne znanstvene napovedi opozarjajo na dejstvo, da zvišanje temperature prinaša znaten upad pridelka hrane v državah v razvoju in s tem zmanjšanje hrane in pomanjkanje pitne vode za milijardo ljudi. Sekundarni problemi zajemajo spremembe okolja. Ob taki temperaturni spremembi bi močno zraslo tveganje, da se prične topiti led na Grenlandiji in Antarktiki. Nezaželene gospodarske posledice klimatskih sprememb, v katere drsimo, je mogoče ponazoriti tudi drugače. Povečanje temperature za dve do tri stopinje Celzija bi pomenilo do tridstotno znižanje svetovnega BDP-ja in s tem znižanje kupne moči povprečnega Zemljana za pet do dvajset odstotkov. Podpovprečno razvite države so prva tarča morebitne škode. Možen je propad amazonskega deževnega gozda in pojav orkanov zaradi dviga gladine oceanov. Mednarodna agencija za energijo (IEA), ustanovljena 1974 s strani držav članic OECD, je po obdobju naftnih šokov in embarga arabskih držav proti Zahodu pripravila nasvete alternativne energetske politike, ki vsebujejo ukrepe za učinkovitejšo izrabo energetskih virov, ki so na voljo, ter spodbude za raziskovanje novih tehnologij in nadaljevanje gospodarskega razvoja z ekonomično izrabo danes nedostopnih in neznanih oblik energije. Najpomembnejša točka prikazuje preobrat, ki bi pomenil dolgoročno ustalitev ravni CO₂ v atmosferi in ustvaril razmere za komercialno rabo nekaterih obetavnih energetskih tehnologij. Ker kakovost življenja v velemestih pada zaradi številnih odpadkov, vode, zraka in zemlje, so podjetja vedno bolj usmerjena v prodajo sončnih celic. Slog teh podjetij je povezan s splošno etiko, ki v prvi vrsti pripomore k dobremu imenu in hkrati k ustvarjanju dobička. Aktualna tema so ekotrendi, ki veljajo za potrošnike. Obstajajo nasveti glede energetike, in sicer varčevanje, ki ga lahko dosežemo že pri gradnji hiše, saj s kakovostno izolacijo in varčnimi žarnicami prihranimo ogromno energije. Gre

⁹ Stiglitz sporoča, da je uravnavanje delovanja globalizacije nesmiselno, če se prej ne posvetimo reševanju okoljskih problemov.

predvsem za vlaganja v povečanje učinkovitosti pridobivanja in uporabe energije ter za dostop prebivalstva držav v razvoju do učinkovitejših in cenejših oblik energije. Nadomestitev negospodarnega kurjenja drv z učinkovitejšo obliko energije ne bi samo omejila emisij toplogrednih plinov, pač pa bi tudi zmanjšala pritisk na tropske in subtropske gozdove.

Sem spada tudi velika iniciativa reševanja deževnega gozda, saj so najboljši odstranjevalci ogljikovega dioksida v ozračju prav gozdovi. Krčenje tropskih deževnih gozdov predstavlja z vidika sproščanja CO₂ v ozračje največjo nevarnost za onesnaževanje okolja. Glavno vprašanje Kjotskega protokola se nanaša na načine zmanjšanja obremenjenosti okolja. Uničevanje tropskih gozdov v Braziliji in Indoneziji je bistveno prispevalo k uporabi trgovinskih sankcij. Večina gozdnih posekov je rezultat nezakonitih korupcijskih pogodb. Ekonomska moč globalizacije predstavlja ključ za rešitev globalnih okoljskih problemov in vsako propagiranje sodobnejšega in bolj zdravega načina življenja vsebuje neizbežen globalni pomen. Tu so številne koristi multinacionalk in znanosti za rešitev planeta, ki v sebi skrivajo pospeševanje prodaje tako ekološko nespornih prevoznih sredstev kot tudi ekološke oz. biohrane. V nasprotju z razvijajočim trendom ekološke hrane je značilno, da imajo zaradi pomanjkanja strokovne podpore kmetom in prehoda tradicionalne pridelave na ekološko, največjo korist predvsem trgovci in tuji dobavitelji.

Za vse opisane probleme okolja velja, da ekološki problemi predstavljajo le odvečen strošek nadnacionalnih družb, saj države brez oblasti o tem ne odločajo.

5.3 Demokracija v obdobju globalizacije

Z rastjo globalizacije so demokratična načela prihajala v konflikt z novo dobo, ki je postavila nov družbeni red. Demokracija je postala odvečna za peščico bogatašev, ki obvladujejo svetovni kapital, saj bi bili dejanski transferji kapitala v gosto poseljene države drugega in tretjega sveta ter posledično zmanjšanje razlik v svetu v škodo kapitalističnim velesilam.¹ Velike korporacije in multinacionalke predstavljajo središče

¹ Vlade držav skupine G8 (ZDA, Kanada, Francija, Italija, Velika Britanija, Nemčija, Japonska in Rusija) in G20 (razvijajoča se tržna gospodarstva) iščejo načine, kako olajšati težave, ki so nastale zaradi globalizacije. K temu spada tudi upoštevanje bibličnega koncepta odpisa dolga zadolženim državam, ki ga med drugim omenja Stiglitz v svojem delu *Globalizzazione e i suoi oppositori*.

ekonomske moči, s tem pa so ogrožene človekove pravice in njegova svoboda. Z liberalizacijo trga je demokracija pridobila novo podobo, zožila se je avtonomija držav in suverenost pri upravljanju zadev. Prevladujejo nasprotujoča si mnenja, ki zagotavljajo, da z globalizacijo in gospodarsko rastjo nekatere države pridobijo na demokratičnosti, medtem ko druge izgubljajo zaradi nedemokratičnih režimov. V nedemokratičnih in avtoritarnih režimih se z globalizacijskimi vplivi povečuje nestanovitnost, socialni izdatki pa se zmanjšujejo. Postopno krčenje blaginje državljanov je eden izmed temeljnih dokazov omejevanja demokratičnosti in uveljavljanja globalizacijske neenakosti. Če spregledamo negativnosti revščine in neenakosti, lahko ob vprašanju vrednosti nove demokracije ostanemo brez pravega odgovora, saj z izginjanjem srednjega sloja izginjajo tudi demokratične vrednote. Na razsežnosti nove demokracije se opira tudi Svetličič, ki v delu o globalizacijskih neenakosti ugotavlja: »Dokaz, da država izgublja nadzor nad svojimi državljani, je v internetni ekonomiji, ki ne more preprečiti posamezniku vključevanja v medmrežje.« (Svetličič 2004, 143) Najbolj idealno stanje bi tako bil nov družbeni okvir, ki ga je globalizacija že vzpostavila, vendar naj bi ta vključeval demokratično politično odločanje posameznih držav. Visoko razvite države vzpostavljajo svoj globalni ekonomski režim in ga vsiljujejo državam v razvoju. *The democratic deficit*, kot ga poimenuje Stiglitz, izhaja iz vrste nedemokratičnih dejavnikov in ukrepov globalne ekonomije. Značilnost svetovne ekonomije je, da nekvalificirani delavci po celem svetu prejemajo isto plačo, ne glede na to, kje živijo. Zaradi pomanjkanja kapitala pri svobodnem izenačevanju plač v državah v razvoju prihaja do odstopanj, ki izhajajo iz zaostale tehnologije in posledično nizke produktivnosti, kar vpliva na plače delavcev. Na podlagi analize demokratičnosti v tretjem svetu lahko trdimo, da je uveljavljena demokracija v nekaterih razvijajočih se državah prebivalce seznanila z nevarnostjo, ki jim preti z nepravičnimi tržnimi sporazumi.

Eden izmed možnih ukrepov, o katerem je v literaturi ponavadi veliko napisanega, je demokratizacija globalizacije. Demokratizacija je naloga politike. Gospodarsko revni državi, kot sta Kitajska in Indija, sta imeli ekonomsko rast, ki je bila dvakrat do trikrat večja v primerjavi s prejšnjimi industrijskimi revolucijami, in sta danes del globalne ekonomije. O globalni ekonomiji se je razpravljalo že leta 1944 s sestankom, imenovanim Bretton Woods. Odločalo se je o usodi IMF-ja in Svetovne banke. Celotno

materialno življenje je pod vodstvom globalne ekonomije, ki jo vodijo ekonomsko najmočnejše države z vplivom velikih mednarodnih korporacij in denarnih špekulantov. Najbolj zaskrbljujoče področje globalne ekonomije so delovna mesta in delovni pogoji, saj so nizke plače izhodišče nizkih cen dobrin in storitev, vse to pa je v korist bogatim.

Odpravljanje ovir ne privede neposredno do totalne integracije in enakosti. Pomembna sta dva odločujoča dejavnika, ki vplivata na enakomeren razvoj držav. V države v razvoju ne priteka dovolj kapitala, kar povzroča pomanjkljivost strojev in tehnologije, delovna sila je s tem manj produktivna in slabo plačana. Isto velja za znanje in tehnologijo, ki v državah v razvoju ne dosežeta učinka. Eno izmed spodbud demokratizacije globalizacije zaznamuje tudi Urugvajski trgovinski sporazum. Vrsta mednarodnih pravil je odločilno vplivala na razvoj držav tretjega sveta. Odprava finančne nestabilnosti in financiranje globalnih javnih dobrin sta nujna za pozitivno delovanje globalizacije in sta del globalnih finančnih reform. Ugoden položaj na finančnem trgu je vodilo za gospodarsko rast. Gospodarska rast se vzdržuje tudi z vrednostjo valute, saj prilivi kapitala ne povzročajo opustošenja, medtem ko so odlivi kapitala iz azijskih in drugih držav zvišali obrestne mere in povzročili nestabilno vrednost valute.

Nova razvrstitev globalne moči je imela odločilne posledice na razvoj človeštva. V dobi globalizacije se interesi le-te znotraj držav ne ujemajo z interesi človeštva. Na nezaščitene interese družbe vpliva izginotje moralnosti v tradicionalnem smislu, ki izhaja iz nove politične ureditve sveta. Analiza razsežnosti nove svetovne ureditve vključuje vodstveni položaj ZDA in njihovo izpolnjevanje odgovornosti. Pri tem ne mislimo na njihovo gospodarsko politiko, ampak na nemoralnost. Kljub zagotavljanju in uveljavljanju lastne hegemonije je morala potisnjena na stranski tir. Vzroki za take ureditve so v tržnem fundamentalizmu in geopolitičnem realizmu. Doktrini zagotavljata ekonomski uspeh, saj temeljita na osnovnem prepričanju tržnega fundamentalizma, da zasledovanje lastnih interesov služi skupnim interesom, kar se dopolnjuje s hegemonističnim pogledom o zaščiti nacionalnih interesov. Pomanjkljiva ameriška dominacija in nemoralna globalizacija sta vplivali tudi na nastanek terorizma, ki je najbolj vidna oblika družbenega odpora, kar v zaključku svojega dela trdi Soros. Zato je prva poteza za spodbudo moralnosti v globalizacijski družbi odvisna od ameriške demokracije, s tem pa tudi zavzemanje za sodelovanje med državami.

5.4 Možnosti za bolj človeško globalizacijo

Reforme in priporočila naj bi prispevala k bolj enakopravni globalizaciji in predvsem k izboljšanju življenjskega standarda svetovnega prebivalstva. Pri tem pa ne gre zgolj za institucionalne spremembe; finančni strokovnjaki vidijo pojav samo kot fenomen ekonomske narave, vendar za milijarde ljudi po svetu ima le-ta več obrazov. Eden izmed dejavnikov nasprotovanja globalizaciji je grožnja sprememb tradicionalnih vrednot. Posledica so številni neizogibni konflikti glede realne situacije. Gospodarsko centralistično planiranje deluje v okviru globalnega monopola, saj mednarodno trgovino upravlja majhno število multinacionalk. Zaradi tega so nacionalni in regionalni interesi zapostavljeni. V večini primerov države ne nadzorujejo lastne industrije, ampak je ta v rokah špekulantov, ki se ne zavzemajo za zdravje in blaginjo ljudi. Neposredna tuja vlaganja, ki spadajo v kategorijo neobdavčenega dobička, nikoli niso bila sestavina koristne globalizacije. Pomanjkljivost neobdavčenega denarja je v nesposobnosti oblasti, da ta denar nameni za socialno varstvo, kar se kaže v krčenju socialnih pravic in nadomeščanju izgube z obdavčevanjem plač prebivalstva. Ker v konkurenčnem boju tekmujejo bogati in revni, izginja solidarnost, medtem ko tržne primerjalne prednosti določajo pravila za preživetje ne samo globalnega trga, ampak tudi podjetij znotraj držav. Ta se soočajo z zahtevami za zmanjšanje stroškov dela in s tem povzročajo brezposelnost, razvrednotenje dela, migracije, sivo ekonomijo in kriminal.

Nosilec odločanja ostaja osrednja naloga izkoreninjenje ideologije o koristi globalizacije. Človeška globalizacija je nasprotje opisanim svetovnim življenjskim razmeram. Globalizacija in globalna družba ostajata brez ustrezne opredelitve. »Tako nezabavno je danes gledati neštete samovšečne družboslovce, ki nikakor ne morejo najti ustrezne pojasnitve globalizacije [...]. Odtod sledi tudi to, o čemer se danes čedalje bolj na glas govori, se pravi »kriza družboslovja« (Kuzmanić 2001, 38–39).

6 Sklep

Prikaz in analiza dosedanjega razvoja globalizacije privedeta do nekaterih temeljnih ugotovitev, s katerimi se vsak bralec zlahka seznanja in ga lahko tako kot mene privedejo do konstruktivnega razmišljanja. Medsebojna povezava teh spoznanj nam prikaže sliko trenutnega stanja, njegove prednosti in predvsem disfunkcije ter nevarne pasti globalizacijskega procesa. Ker se na preteklost ne more več vplivati, je glavni cilj globalne družbe opazovanje trenutnega stanja, ki kaže smeri razvoja v prihodnosti. Prihodnost in pričakovanja razvojnih tokov so predmet vsakdanjih zavzemov za pravično in v številnih literaturah citirano »človeško« globalizacijo. Dogajanja znotraj liberalnega kapitalizma mednarodne trgovine, ekonomskih tranzicij in svetovnih finančnih kriz so temeljito spremenila politične in gospodarske razmere sveta. Prepada v razvitosti med državami se še naprej širi, vzpostavitev enakopravnih mednarodnih gospodarskih odnosov pa zaradi odpora in politike razvitih držav zaostaja. Smiselno povezovanje neokolonializma in globalizacije je dokaz, da so se države pod nadzorom imperialističnih sil osvobodile, vendar se izkoriščanje nadaljuje z modernimi oblikami kolonializma. Dosedanja nova ekonomska kategorija sodelovanja dežel v razvoju predstavlja trenutno edino možnost obstoja, saj na svetovnem globalizacijskem trgu ni prostora za neglobalno družbo. Svetovni instituciji (MDS in Svetovna banka), formulirani za doseganje ekonomske stabilnosti razvitih in nerazvitih držav, dajeta še vedno prednost rasti inflacije in ne rasti brezposelnosti. Medtem ko so moderne demokracije uvedle pravico do obveščanja ljudi, MDS in Svetovna banka tega v praksi še nista uporabili. Z netransparentnostjo delovanja svetovnih institucij in svetovnega trga države v razvoju ne morejo preprečiti korupcije, kriminala in izkoriščanja mladoletne delovne sile v korist bogatih ter zaščititi temeljne človekove pravice. Vzročno-posledične povezave med dobronamernimi predlogi za razvoj tretjega sveta in neobvladovanjem globalizacije niso v pomoč pri razreševanju svetovnih vprašanj, saj se je neenakost vzporedno z globalizacijo povečevala, kar dokazujejo statistični podatki.

Literatura in viri

- George, Susan. 2007. *Globalizacija – dirka na življenje in smrt*. [Http://www.share-international.net/slo/publikacije/arhiv/gospoda.../globalizacija_dirka.ht](http://www.share-international.net/slo/publikacije/arhiv/gospoda.../globalizacija_dirka.ht).
- Haček, Miro in Zajc, Drago. 2006. *Demokracija v globalizaciji – globalizacija v demokraciji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kuzmanić, Tonči. 2001. Globalizacija ali evropska idolatrija. V *Obrazi naše Evrope*, ur. Tomaž Mastnak, 23–48. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
- Lesley, Doyal. 1984. *Politična ekonomija zdravja*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS.
- Martin, Hans-Peter in Harald Schumann. 1997. *Pasti globalizacije*. Ljubljana: Co libri.
- Soros, George. 2003. *Globalizacija. (George Soros on globalization)*. Tržič: Učila.
- Stiglitz, Joseph E.. 2002. *Globalizzazione e i suoi oppositori. (Globalization and Its Discontents)*. Torino: Einaudi.
- Stiglitz, Joseph E.. 2006. *Making globalization work*. Penguin books.
- Svetličič, Marjan. 2004. *Globalizacija in neenakomeren razvoj v svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vrhunec, Marko. 1989. *Politična ekonomija globalizma*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
- World Bank. 2002. *Global economic Prospects and the Developing Countries 2000*. Washington D.C.